

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Boris Stankovič

Varnostne razmere na
območju Zahodnega Balkana

magistrsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Boris Stankovič

Mentor: red. prof. dr. Marjan Malešič

Varnostne razmere na
območju Zahodnega Balkana

magistrsko delo

Ljubljana, 2012

IZJAVA O AVTORSTVU

magistrskega dela

Podpisani Boris Stankovič z vpisno številko 21090989 sem avtor magistrskega dela z naslovom: Varnostne razmere na območju Zahodnega Balkana.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo magistrsko delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbel, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbel, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobil vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo, in sem to tudi jasno zapisal v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah, Uradni list RS 21/1995), prekršek pa podleže tudi ukrepom Fakultete za družbene vede v skladu z njenimi pravili;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za družbene vede;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko magistrskega dela ter soglašam z objavo magistrskega dela v zbirki »Dela FDV«.

V Ljubljani, dne 9.2.2012

Podpis avtorja: _____

Varnostne razmere na območju Zahodnega Balkana

Vojne so zaznamovale začetek in konec dvajsetega stoletja na Balkanu. To je bilo obdobje, ko so postajale napetosti med razvitim severnim delom in nerazvitim južnim delom nekdanje skupne države nevzdržne, nasproti partijski strukturi se je začela krepiti opozicija. Razpad dvopolarnega sistema mednarodnih odnosov je pripeljal do popolnoma novega položaja Balkana. Izvori konflikta, ki so nastajali na območju Zahodnega Balkana, so se odvijali po identičnem scenariju in so imeli korenine v nacionalističnih težnjah enega naroda nad drugim, podkrepljenih z verskim ekstremizmom, migracijami, begunci in drugimi zgodovinskimi spremenljivkami pa tudi s korupcijo in organiziranim kriminalom. Obsežno in dolgotrajno iskanje možnosti za mir na tleh nekdanje Jugoslavije je bilo posledica nemoči porajajoče se svetovne ureditve po koncu hladne vojne in neprimernosti njenih sredstev za hitro reševanje kriz. Čeprav je Evropa pri svojem pogledu na krizo poskušala oblikovati enotno politično izhodišče, je bilo že od začetka videti, da imajo velike evropske države različne poglede.

Danes je po eni strani težko, po drugi pa zelo lahko govoriti o varnosti v regiji. Lahko zato, ker imamo v bližnji preteklosti izvrsten primer grožnje evropski kolektivni varnosti – kosovsko krizo in še celo jugoslovansko kalvarijo pred tem, težko pa zato, ker danes, po dokaj uspešni stabilizaciji Balkana, tako rekoč ni niti ene resne grožnje v regiji. Soodgovornost za rešitev balkanskih konfliktov mora v tem primeru prevzeti tudi Evropa, kajti potencialna žarišča so na njenem pragu. Dolgoročnejše rešitve balkanskih konfliktov je treba iskati v postavljenih načelih in vrednotah ter v njihovi dosledni uporabi.

Ključne besede: Balcan, varnost, grožnje.

The security situation in the Western Balcans

Wars have marked the beginning as well as the end of the twentieth century on the Balcan. It was the period when political tensions between the more developed northern parts and the undeveloped southern parts of the previous common country were getting unbearable. A strong opposition has started to grow against the communist party. Disintegration of the polarization in the international relations has led to a totally new situation on the Balcan. The sources of the conflicts, which grew on the area of west Balcan, were developing after an identical scenario and had the same roots in nationalistic tendencies of one nation to rule over another nation, and were strengthened by religious extremisms, migrations, refugees and other historical changes as well as corruption and crime. Extensive and lasting search for peace in the region of former Yugoslavia was the consequence of the incompetence of the growing new world-order after the end of cold war and the inappropriate means for quick solutions of crises. Although Europe, looking at the crises, has tried to form a unified political viewpoint, it was from the start clear that the European countries have different views.

Today it is hard and also easy to speak about the security in the region. Easy because we have in the near past a perfect example of a threat to European safety – the Kosovo crisis, and before that the whole Yugoslav crisis, and it is hard, because today after a fairly successful stabilization of the Balcan, it is no serious threat in the region. Co-responsibility for the solution of the Balcan conflicts must also take Europe, because potential fires are at its threshold. A permanent solution for the Balcan conflicts is necessary to seek in stable principals and values and in their consistent implementation.

Key words: Balcan, security, threats.

KAZALO

KAZALO	4
SEZNAM KRATIC.....	6
1 UVOD.....	7
2 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR.....	10
2.1 OPREDELITEV PREDMETA PROUČEVANJA	10
2.2 CILJI PROUČEVANJA	11
2.3 HIPOTEZA	11
2.4 METODE PROUČEVANJA	11
3 VARNOSTNE RAZMERE NA OBMOČJU NEKDANJE JUGOSLAVIJE.....	12
3.1 SPLOŠEN ORIS BALKANA.....	12
3.2 IDEOLOGIJA NACIONALIZMA	13
3.2.1 Nacionalizem	13
3.2.2 Šovinizem.....	14
3.3 KULTURNA, POLITIČNA IN VERSKA ZAMEJITEV	14
3.4 PADEC SOCIALIZMA, JUGOSLOVANSKA KRIZA IN TRANZICIJA	15
3.5 POSLEDICE MEDETNIČNIH SPOPADOV	16
3.5.1 Prebivalstvene spremembe	17
3.5.2 Prostorska in etnična diferenciacija.....	18
3.6 RAZPAD JUGOSLAVIJE IN POLITIKA VELESIL	19
3.6.1 Sociološka razsežnost razpada Jugoslavije	19
3.6.2 Politika evropskih velesil.....	20
3.6.2.1 Nemška politika do Balkana	22
3.6.2.2 Vloga Italije	23
3.6.2.3 Vloga Velike Britanije.....	24
3.6.2.4 Vloga Francije	25
3.6.2.5 Vloga Rusije	26
3.6.2.6 Odziv ZDA in poseg Nata	27
4 GROŽNJE IN VARNOSTNI IZZIVI	29
4.1 VARNOSTNI IZZIVI	29
4.2 VARNOSTNO OKOLJE.....	31
4.3 MOŽNOST KONFLIKTOV NA OBMOČJU ZAHODNEGA BALKANA	32
4.3.1 Organizirani kriminal in korupcija	33
4.3.1.1 Bosna in Hercegovina.....	34
4.3.1.2 Kosovo	35
4.3.1.3 Makedonija.....	35
4.3.1.4 Srbija	36
4.3.2 Begunci in razseljene osebe.....	37

4.3.2.1 Bosna in Hercegovina.....	37
4.3.2.2 Kosovo	38
4.3.2.3 Srbija	38
4.3.2.4 Makedonija.....	39
4.3.3 <i>Nacionalizem in verski ekstremizem</i>	40
4.3.3.1 Bosna in Hercegovina.....	42
4.3.3.2 Kosovo	43
4.3.3.3 Makedonija.....	45
4.3.3.4 Srbija	46
4.4 MOŽNA KRIZNA ŽARIŠČA.....	47
4.5 MOŽNI SCENARIJI	50
4.5.1 <i>Novi konflikti na območju Balkana</i>	50
4.5.2 <i>Integracija in destabilizacija Evrope</i>	51
4.5.3 <i>Stabilizacija regije in Evrope</i>	52
5 VARNOSTNE REŠITVE NA OBMOČJU ZAHODNEGA BALKANA	54
5.1 VLOGA MEDNARODNE SKUPNOSTI	54
5.2 REŠITVE BALKANSKIH KONFLIKTOV.....	55
6 ZAKLJUČEK.....	57
7 LITERATURA.....	59

SEZNAM KRATIC

BiH	Bosna in Hercegovina
CIA	Central Intelligence Agency Centralna obveščevalna agencija
EU	Evropska unija
IFOR	The Implementation Force Natove multinacionalne sile v Bosni in Hercegovini
IWPR	Institute for War & Peace
LDK	Lidhja Demokrtike Kosoes Demokratska liga Kosova
NATO	North Atlantic Treaty Organization Organizacija severnoatlantskega sporazuma
OVSE	The Organisation for Security and Co-operation in Europe Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija združenih narodov
SDA	Stranka demokratske akcije Stranka demokratične akcije
SDS	Srbska demokratska stranka Srbska demokratična stranka
SFOR	The Stabilisation Force Natove stabilizacijske sile v Bosni in Hercegovini
SFRJ	Socialistična federativna Republika Jugoslavija
SZ	Sovjetska zveza
UCK	Ushtria Clirimtare e Kosoves Osvobodilna vojska Kosova
UNHCR	Urad visokega komisarja za begunce
UNMIK	United Nations Mission in Kosovo Misija Združenih narodov na Kosovu
UNPROFOR	United Nations Protection Force Misija OZN v Bosni in Hercegovini
ZSSR	Zveza sovjetskih socialističnih republik
ZDA	Združene države Amerike

1 UVOD

Đorđević piše, da pojem varnosti zajema zaščito temeljnih vrednot dane družbe, predvsem teritorialne integritete, suverenosti in neodvisen razvoj družbeno ekonomskega in političnega sistema. Varnost lahko, glede na vrednote, opredelimo kot nacionalno, regionalno in univerzalno.

Pod nacionalno varnostjo Đorđević razume zaščito in omogočanje delovanja vseh družbenih vrednot, s tem pa se varujejo interesi cele družbe. V okviru nacionalne varnosti razlikuje notranjo in zunanjo komponento. Zunanja komponenta se nanaša na zaščito suverenosti in teritorialne celote, notranja pa zajema nemoteno delovanje družbeno-ekonomskega in političnega sistema ter varovanje javnega reda in miru. Regionalna varnost se kaže skozi ustvarjanje mednarodnih organizacij v neki regiji s ciljem skupnega reševanja ekonomskih, vojaških, kulturnih in drugih vprašanj (Đorđević 1985, 27–31).

Varnost je verjetno ena najbolj spornih, čeprav najpogosteje uporabljenih zvrsti v mednarodnih političnih odnosih. V klasičnih opredelitvah ja varnost stanje, v katerem določeni državi ne grozi nobena zunanja nevarnost (Vukadinović 2002, 18). Po koncu hladne vojne je nova razporeditev političnih sil na mednarodnem svetovnem prizorišču omogočila pojav dodatnih nestabilnosti na regionalni ravni (Vukadinović 2002, 24).

Sodobno mednarodno varnostno okolje je kompleksno, soodvisno, podvrženo nepredvidljivim spremembam in ima globalne razsežnosti. Zaradi nastajanja novih in ponovnega vzpona starih svetovnih centrov moči se krepi njegov multipolarni značaj. Vse to se odraža tudi v varnostnih grožnjah in tveganjih. Popuščanje napetosti v odnosih med državami v evroatlantskem prostoru je prineslo pozitivne spremembe pri odzivanju na ogrožanje varnosti in tveganja varnosti. Na spreminjanje mednarodnega okolja bodo v prihodnje vplivale predvsem podnebne spremembe, omejenost naravnih in drugih strateških virov, neugodna globalna demografska, finančna, gospodarska in socialna gibanja, nenadzorovano trgovanje z občutljivimi materiali in storitvami, poglobljanje razlik med bogatimi in revnimi v svetu, obstoj kriznih žarišč, pojav po obliki in naravi novih konfliktov ter različni učinki globalizacije.

V mednarodnem varnostnem okolju Republike Slovenije ima največji pomen območje Zahodnega Balkana. Čeprav so države na območju Zahodnega Balkana na poti pokonfliktne politično-varnostne stabilizacije in so aktivno vključene v proces približevanja evroatlantskim integracijam, nekatere še vedno niso dosegle zadostne trdnosti z vidika svojih medetničnih odnosov in demokratičnosti državne ureditve, hkrati pa se soočajo z običajnimi tranzicijskimi pojavi. Takšne razmere v regiji sicer lahko upočasnijo vključevanje držav v evroatlantske integracije, toda nacionalne varnosti Republike Slovenije ne ogrožajo. Mogoče je pričakovati, da bo spodbujanje gospodarskega in družbenega razvoja regije prek mednarodne razvojne pomoči in pomoči pri vzpostavljanju učinkovite državne uprave ter uveljavljanju vladavine prava in demokratičnih vrednot prispevalo k nadaljnji krepitvi varnosti in stabilnosti v regiji (Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije 2010, 9–11).

Varnostno politiko v širšem pomenu opredelimo kot dejavnost države za vnaprejšnjo pripravo pred viri ogrožanja v naravi, družbi in med družbami. V ožjem pomenu pa predstavlja skupek ukrepov, dejavnosti in ravnanj, ki so namenjeni vzpostavitvi in delovanju nacionalno varnostnega sistema. Cilj varnostne politike v ožjem pomenu je zasnova mehanizmov in sredstev, s katerimi se zagotavlja notranja in zunanja varnost družbe in pomeni konkretizacijo političnih, organizacijsko-tehničnih in drugih načel varnostne politike v širšem smislu (Grizold 1996, 36–37).

Danes so na območju Zahodnega Balkana še zmeraj prisotne določene grožnje, ki lahko imajo ob njeni eskalaciji negativni vpliv na ožjo in širšo regijo, s tem pa je posredno ogrožena tudi Slovenija¹.

Danes je Republika Slovenija prisotna na območju držav, nastalih iz nekdane Jugoslavije na različnih področjih. Prisotne imamo vojaške, policijske in civilne strukture, ki zagotavljajo mir na kriznih območjih ter pomagajo pri vzpostavitvi reda in civilne oblasti. Prav tako so prisotni gospodarski elementi na tem področju, ki pa se želijo še okrepiti in povečati svojo prisotnost. Z eskalacijo obstoječih groženj ali s pojavom novih vrst groženj bi bili vsi zgoraj omenjeni elementi potencialno ogroženi, pa ne samo oni, ampak tudi ožja in širša regija.

¹ Pred kratkim je bil objavljen podatek, da je srbska mafija osma najmočnejša kriminalna združba na svetu. Tako visoko se uvršča predvsem zato, ker deluje v desetih državah, povezana pa je s preprodajo drog, plačanimi umori, s pobiranjem varščin, goljufijami pri stavah, nadzorovanjem igralnic in krajami (Srbska mafija osma najmočnejša na svetu, 2010).

Danes je na območju Zahodnega Balkana mirno, vendar lahko ta mir pripisujemo mednarodni skupnosti, ki je prisotna na različnih področjih. Treba je poudariti, da še vedno obstajajo politične, kulturne, medetnične in druge napetosti, ki lahko kadar koli eskalirajo in destabilizirajo tako ožjo kot širšo regijo.

Izhod iz balkanske krize je treba iskati v načelih demokracije, ekonomskega razvoja, stabilne politične in varnostne vladavine. Posledice morebitnega risanja novega političnega zemljevida na Zahodnem Balkanu in iskanja rešitev, ki bi odstopale od načel, bi bile nepredvidljive in lahko tudi pogubne za mir in sožitje na Balkanu. Evropa in mednarodna skupnost morata zato prav na Balkanu utrditi načela modernega demokratičnega vzorca za urejanje odnosov med narodi in državami soodvisne človeške skupnosti v globaliziranem svetu.

2 METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 OPREDELITEV PREDMETA PROUČEVANJA

Predmet proučevanja naloge so varnostne razmere na območju Zahodnega Balkana. Izmed vseh držav tega območja bom dal poudarek na Bosno in Hercegovino, Srbijo, Makedonijo in Kosovo. Države tega območja so bile v zadnjih dvajsetih letih podvržene notranjim in zunanjim oblikam ogrožanja varnosti, ki so bile posledica zgodovinskih in družbenih spremenljivk. Jugoslavija je začela razpadati v naletu notranje krize in vojn, ki jih je začela politika režima pod vodstvom Slobodana Miloševića. Nerešena etnična vprašanja, ki so dejansko pripeljala do spopadov in pozneje vojn v nekdanji Jugoslaviji, so širši javnosti razkrila balkanske razdelitve in probleme, ki iz njih izvirajo. Čeprav je Evropa pri svojem pogledu na krizo poskušala oblikovati enotno politično izhodišče, je bilo že od začetka videti, da imajo velike evropske države različne poglede na krizo na območju Zahodnega Balkana. Poleg objektivnih dejavnikov, ki so zavirali hitro in učinkovito reševanje krize, so bile določene poteze, zlasti v evropskem prostoru, pod vplivom subjektivnih dejavnikov, kot so prijateljske vezi, interesi, odnosi do političnih sil na tleh nekdanje Jugoslavije in predsodki.

Problem stabilnosti in prihodnosti držav Zahodnega Balkana je evropski problem, saj je stabilnost Evrope v veliki meri odvisna od stabilnosti omenjenega območja. S tem, ko Evropa prevzame to odgovornost, se Evropa in tudi Evropska unija dokažeta kot pomembna člena v mednarodnem okolju. Nestabilnost, grožnje in tveganja, ki iz tega izhajajo, predstavljajo velik izziv globalne varnosti, s tem pa tudi varnosti Republike Slovenije. Varnost, stabilnost in vsestranski razvoj tega območja bodo tudi v prihodnje pomembno vplivali na preprečevanja nastanka nekaterih potencialnih virov ogrožanja nacionalnih interesov Republike Slovenije. Republika Slovenija se zato aktivno vključuje v prizadevanje mednarodne skupnosti za trajno stabilizacijo politično- varnostnih razmer na tem območju ter za vsestranski razvoj celotnega Balkana. Navsezadnje se želi Republika Slovenija z aktivno vlogo različnih nacionalno-varnostnih zmogljivosti pri zagotavljanju varnosti in stabilnosti na območju Zahodnega Balkana ter s pomočjo obrambnega in drugih resorjev pri reformi varnostno-obrambnih struktur držav tega območja dodatno uveljaviti kot verodostojna partnerica v mednarodni skupnosti.

2.2 CILJI PROUČEVANJA

V nalogi želim doseči naslednje cilje:

- predstaviti varnostne razmere na območju Zahodnega Balkana,
- prikazati vlogo in pomen mednarodne skupnosti na tem območju,
- predstaviti oz. predvideti grožnje in varnostne izzive,
- predstaviti morebitne rešitve omenjenih groženj.

2.3 HIPOTEZA

Za zaježitev različnih vrst groženj, ki so prisotne na območju Zahodnega Balkana in lahko ob njihovi eskalaciji ogrozijo varnost celotne regije, se mora intenzivno angažirati mednarodna skupnost na čelu z Evropsko unijo.

2.4 METODE PROUČEVANJA

Etnična vprašanja, ki niso bila nikoli rešena, so pripeljala do konfliktov in kasnejših vojn na omenjenem območju. S pregledom in raziskavo zgodovinskih dejstev je mogoče ugotoviti, da imajo konflikti in spori na Balkanu skupen imenovalec, ki je predstavljal resno grožnjo.

Če želimo preučevati razmere v državah nekdanje skupne države, da bi na koncu prišli do sklepov potencialnih žarišč ter posledično tudi predlogov za morebitno reševanje oziroma odpravljanje groženj, je treba poznati rezultate posameznih raziskovalnih del, stališč, sklepov in spoznanj, ki se nanašajo na območje preučevanih držav.

Za splošno razumevanje tematike bom uporabil metodo analize že obstoječih virov. Poskušal bom orisati značilnosti, ki so bistveno vplivale na varnostne razmere in izvore konfliktov na območju držav Zahodnega Balkana, poskušal bom osvetliti razkol in propad nekdanje skupne države ter dejanja mednarodne skupnosti. V »najkritičnejših« državah bom opisal oziroma se dotaknil najpogostejših groženj, ki lahko ob njihovi eskalaciji negativno vplivajo ne samo na stabilno stanje v teh državah, temveč v celotni regiji.

3 VARNOSTNE RAZMERE NA OBMOČJU NEKDANJE JUGOSLAVIJE

3.1 SPLOŠEN ORIS BALKANA

Pred desetletji, še v času čvrstega obstoja socialistične Jugoslavije, so tudi zaradi politične enotnosti zagovarjali meje Balkanskega polotoka med skrajno severozahodno točko v Tržaškem zalivu ter severnim robom delte Donave. Danes kot Balkan običajno opredeljujemo območje od delte Donave, po Savi na Kolpo in potem proti Kvarnerskemu zalivu. Prostorsko zmanjšanje na severozahodu je nastalo zaradi ponovne uvedbe termina »Srednja Evropa«, ki je v času vojaške, gospodarske in ideološke polarizacije ter hladne vojne začasno pristal v ropotarnici zgodovine.

Pojem Balkan ima že nekaj desetletij večinoma negativen predznak, vendar je izraz očitno preživel najbolj temne čase in danes se ga spet uporablja nekoliko več. Balkan je evropska periferija v skoraj vseh pogledih: tu se nahajajo najrevnejše države in najrevnejši predeli Evrope, v demografskih trendih že desetletja prevladuje odseljevanje prebivalstva, v tehnološkem in družbenem pogledu je viden zaostanek za ostalimi evropskimi državami. Zaradi še vedno prisotne grožnje s ponovnimi izbruhi konfliktov je manj vlaganj v to območje, zato je produktivnost nižja, stopnja zaposlenosti ne napreduje, inovativnosti ni, modernizacija poteka počasi. Nekatere države so doživele gospodarski zlom, zato potekajo reforme javne uprave, uresničevanje demokracije in drugi reformni procesi zelo počasi. Počasnost in kaotičnost znižujeta že tako nizko socialno raven, obenem pa pogosto prilivajo ogenj na že tako napete mednarodne odnose. Predvsem pa je to območje pod določenim skrbništvom različnih mednarodnih mirovnih sil. Od začetka turške prevlade so si območje Balkanskega polotoka neposredno lastile ali pa ga praktično obvladovale tuje sile: turška, nemška, avstrijska, ruska, francoska, angleška in ameriška. Evropska unija prihaja kot zadnja, na podlagi političnih (pritisk, varnostne sile) in gospodarskih (pobude, programi, projekti) aktivnosti bo skušala doseči večjo stopnjo sodelovanja med temi državami in jih v končni fazi vključiti v združeno Evropo (Zupančič 2005, 1–2).

Zahodni Balkan je kot politična skovanka nastal ob koncu 90. let prejšnjega stoletja, saj je Balkan v političnem smislu zaradi negativne konotacije vse manj uporaben in so ga morale

politične elite zahoda nadomestiti s skovanko, ki bi bila všečna predvsem zahodu. Balkan je v preteklosti postal na zahodu predvsem sinonim za razprtije in vojne, katerih posledice so morali reševati v dveh svetovnih vojnah, kdor pa pozna zgodovino nekoliko bolje, pa se zaveda, da so bile balkanske politične razprtije in etnični konflikti v prejšnjem stoletju posledica mačehovskega in imperialističnega odnosa zahoda do prostora, ki so ga stoletja poprej s pridom izkoriščali za tamponsko cono v sveti vojni zahoda proti »barbarskemu« Islamu. Skovanko Zahodni Balkan je pričela uporabljati EU sprva za države nekdanje Jugoslavije brez Slovenije, kasneje pa se je tem državam pridružila še Albanija (CRP).

V nadaljevanju širitvenega procesa Evropske unije pa se verjetno ne zavedamo, koliko ta prostor zares poznamo in kakšne stike imamo z njim. Vedenje večjega dela evropskega prebivalstva o pojavih, procesih in značilnostih tega območja je precej skromno. Zelo pogosto so stereotipi (v glavnem negativni), ki nadomeščajo resno poznavanje in tudi poglobljeno poznavanje Balkana in Balkancev.

Klišajska podoba je tako še pred leti komaj zmogla ločiti pripadnike različnih narodov in njihov izvorni prostor. Vsi so bili označeni kot »južnjaki«. Tako površno prepoznavanje posameznih elementov balkanske preteklosti in sodobnosti nikakor ni sprejemljivo in ni dovolj. Po drugi strani pa v odnosu do Balkana in njegovih prebivalcev pogosto prevladuje čustveni odnos, ki sicer niha med pozitivnimi (kulturna orientacija) in negativnimi (delovna mentaliteta) notami (Kovačič 2004, 6–11).

3.2 IDEOLOGIJA NACIONALIZMA

3.2.1 Nacionalizem

Nacionalizem kot sinonim za nacionalni egoizem naj bi bil vzrok za zatiranje in uničevanje narodov, ki so glede svoje moči v slabšem položaju nasproti narodu, ki se glede svoje večje moči polašča njihovega naravnega ali socialnega prostora. Lastna rast in širitev na račun svojega okolja je lastnost slehernega biološkega bitja. Nacionalnost kot pripadnost določeni družbeni skupnosti, ki jo označujemo s pojmom naroda, nacije, brez duhovnih vrednot, ki naj uravnavajo njegovo ravnanje do okolja, pomeni vrnitev v naravni krog biološkega sveta, v krog boja za preživetje, kjer je edino merilo in pogoj za uspeh večja moč brez ozira na kakršne koli vrednote. Boj posameznika za uspeh znotraj katere koli skupnosti za prevlado

med njimi in zlasti boj za premoč enega naroda nad drugim brez ozira na vrednote, ki naj uravnavajo ravnanje človeka v medsebojnih odnosih, pomeni vrnitev ne v stanje najbolj primitivnih človeških praskupnosti, ampak v stanje pred pojavom človeka. V tem je eden največjih paradoksov modernega nacionalizma kot ideologije, katere nastajanje lahko zasledimo že v samih začetkih moderne države, zrasle na postulatih pozitivizma: človeku je zaradi njegovega uma dostopno dokončno spoznanje, nič mu ni nedosegljivega, zavladal bo nad svetom. Edina možna ovira pri tem je samo moč, ki je večja od njegove. Ko je človeštvo na pragu največjega vzpona znanosti, ki je v temelju spremenila njegov gmotni položaj in ga dvignila na visoko raven, se je istočasno vrnil v položaj, ko je moč edino božanstvo, ki ga priznava (Kranjc 1991, 109–110).

3.2.2 Šovinizem

Šovinizem se izraža v zaničevanju tuje nacije in nastaja zato, ker se nacionalist uči spoznavati in ljubiti samo dela lastne književnosti, samo misli in dejanja lastnih herojev. Kulture, ki jih ne pozna, ker ne razume njihovega jezika, se mu zdijo manjvredne in barbarske. Manj kot pozna svoje sosede, tem bolj globoko jih zaničuje. S svoje napačne perspektive vidi svojo lastno kulturo, ker mu je bližja, večjo kot tujo, ki je bolj oddaljena. Ker mu zaradi nepoznavanja tujih jezikov manjkajo merila za ocenjevanje lastne kulture, vpada v nacionalno megalomanijo in postaja slep za odlike tujih nacij. Prav šovinizem in nacionalna megalomanija sta spremenila v pogorišče velik del Balkana. Dokler bodo živele ideje o Veliki Srbiji, Veliki Albaniji, Veliki Hrvaški, tudi, če se jim formalno odrekamo, dejansko pa jih podzvestno vzdržujemo v vsakdanji politiki, če dejansko delujemo iz predpostavke, da smo boljši od svojega soseda, ki ga v vsemu prekašamo, še zlasti, ker je on kriv za vse naše pretekle nesreče in tegobe – toliko časa smo še vedno daleč od evropske ideje mirnega sožitja, stabilnosti in rasti (Bučar 2006, 3).

3.3 KULTURNA, POLITIČNA IN VERSKA ZAMEJITEV

Kulturno, politično, versko in zemljepisno se je poskušalo območje Zahodnega Balkana opredeliti s strani več različnih avtorjev in institutov. Huntington je potegnil črto (Grčija – BiH – Romunija – Ukrajina – Belorusija – vzhodne meje Latvije in Estonije – Rusija), ki ločuje zahodni krščanski svet od vzhodnega (Huntington 1993, 30).

Za razliko od kulturne in verske opredelitve je politična opredelitev evropskih regij nekoliko natančnejša in opredeljuje zahodne države članice Evropske unije in Nata, med njimi so upoštevane tudi države, ki so pristopile k obema zavezništvoma med leti 1998 in 2004 (Češka, Poljska, Madžarska, Slovenija, Litva, Latvija, Estonija).

V skladu s to razdelitvijo sodijo v Srednjo Evropo države s katoliško in protestantsko kulturo, ki ne spadajo v Zahodno Evropo. Gre torej za države Višegrajske skupine, baltiške države in Slovenijo. V to opredelitev se uvršča tudi Hrvaška, ki pa je bila v času »Domovinske vojne« med leti 1990 in 1995 umeščena v neki drugi kontekst predvsem zaradi prostora, na katerem se je vojna odvijala, in to je območje nekdanje Jugoslavije, ki sodi v območje Zahodnega Balkana. Zato ni jasno, koliko je vojna Hrvaško oddaljila ali približala Jugovzhodni Evropi, kar pa za Makedonijo ni nobena dilema, ker po vseh opredelitvah sodi v omenjeno območje (Vukadinović 2002, 14–15).

3.4 PADEC SOCIALIZMA, JUGOSLOVANSKA KRIZA IN TRANZICIJA

V obdobju tranzicije, ki je nastopila po padcu železne zavese in razpadu socialističnih – komunističnih režimov, so nekatere države doživele zelo močno gospodarsko krizo. Kriza je bila tako globoka, da so nekatere državne institucije preprosto prenehale delovati, država pa se je pogreznila v kaos. Sledil je množičen beg iz države, humanitarno katastrofo pa so poskušali omiliti z mednarodno intervencijo (Zupančič 2008, 3).

Najtežje posledice je pustila vsekakor jugoslovanska kriza s svojo slovensko, hrvaško, bosansko, kosovsko in makedonsko epizodo, ki je predstavljala nekakšen mikrokozmos, v katerem se je oblikovala nova povojna evropska varnostna ureditev. Vsaka država, ki je hotela ohraniti in igrati pomembno vlogo pri zagotavljanju varnosti v Evropi, je želela to potrditi na primeru kriznega menedžmenta na območju držav nekdanje Jugoslavije. To je veljalo tudi za mednarodne organizacije, ki so si s svojo prisotnostjo ustvarjale kredibilnost v t. i. novem varnostnem okolju (Slovenija in Nato).

Danes je še vedno precej pristašev teze, da so krvavi medetnični spopadi in lokalne vojne posledica stopnjevanja zunanje zadolženosti in neuspešnosti socialistične samoupravne ureditve. Toda to se je izkazalo za povsem zgrešeno. Jugoslovanska kriza je imela tudi svojo gospodarsko plat. Toda primarne težave so povzročali čedalje bolj napeti odnosi med

posameznimi etničnimi skupinami v fazi oblikovanja novih držav. Evropska zveza ni bila pripravljena na te izzive, saj se je v istem času posvečala predvsem povezanosti gospodarsko naravnanih integracij na različnih področjih v politično zvezo in s tem oblikovanju nove evropske državnosti (Zupančič 2008, 4).

Eden izmed bistvenih naukov jugoslovanske krize izhaja iz nesposobnosti posamezne varnostne organizacije, da bi krizo razrešila sama. Reševanje kriz in konfliktov v regiji je potekalo v vsaki izmed današnjih samostojnih držav na svoj način. Rešitve so bile torej unikatne, kar poudarja veliko individualnost kriznih območij. Tako je začetna neuspešna angažiranost EU pri preprečevanju izbruha oboroženih konfliktov OZN prisilila k večji aktivnosti v regiji. Nesposobnost UNPROFOR, da bi nadziral Jadransko morje, zračni prostor nad BiH in Hrvaško, zaščitil »varna območja« v BiH ... je ustvarjala vedno večjo potrebo po vključevanju zveze Nato v reševanje konfliktov v regiji. Izkazalo se je, da je bilo za uspešni krizni menedžment treba najti in uporabiti primerno kombinacijo nevojaških in vojaških mednarodnih instrumentov. S stališča OZN, ki je bila po koncu hladne vojne soočena s porastom oboroženih konfliktov po svetu in posledičnim povečanjem števila mirovnih operacij, je bilo kakršno koli učinkovito vojaško ali nevojaško krizno reševanje s strani regionalnih varnostnih ali kolektivno obrambnih organizacij več kot dobrodošlo. Za različnost mirovnih pristopov pa ne gre v prvi vrsti kriviti mednarodne skupnosti, predvsem EU, ki se v teh dinamičnih procesih pač ni najbolje znašla, temveč tudi naglo se spreminjajoče širše geopolitične dimenzije Balkana (Slovenija in Nato).

3.5 POSLEDICE MEDETNIČNIH SPOPADOV

Desetletje medetničnih spopadov in lokalnih vojn je na območju Zahodnega Balkana povzročilo vrsto posledic v fiziognomiji, strukturi in funkciji pokrajine. Medtem ko se nekatera območja (Kosovo) še nahajajo v kriznem in konfliktnem stanju z znatnimi možnostmi novih spopadov, moramo za druga območja govoriti o postkriznih stanjih, situacijah in okoliščinah. Šele premislek o preteklih konfliktih in njihovih posledicah nam torej odkriva in pojasnjuje razsežnosti kriznih območij tudi v primerih, ko so se ta že »zaprla«.

3.5.1 Prebivalstvene spremembe

Selitveni tokovi imajo dolgo in razburljivo zgodovino, od razseljevanja afriškega človeka pred nekaj milijoni let pa vse do sodobnih migracij kot globalizacijske središčnice družbe 21. stoletja. Z vojnami na Balkanu se je mednarodna skupnost na svojih mejah prvič srečala s pojavom množičnih beguncev kot posledico množičnih prisilnih migracij s področja nekdanje Jugoslavije. Oboroženi konflikti so povzročili korenite prebivalstvene spremembe in premike različnih etničnih skupin, ki so neprostovoljno bežali pred agresijo. Ocena števila smrtnih žrtev (točnega števila ni možno ugotoviti zaradi ilegalnih selitev) presega 300.000 (od tega več kot polovica v BiH) ter krepko nad 3 milijone beguncev, od tega samo iz BiH približno 2.220.000 ljudi (UNCHR).

Ocenjuje se, da je bilo tudi odseljevanje zaradi slabih gospodarskih razmer ter grožnje pred mobilizacijo dokaj močno in se je iz Srbije odselilo nad 200.000 ljudi, večinoma mlajše populacije. Obsežna območja na ozemlju nekdanjih »krajin« na Hrvaškem so opustela, porušena naselja in zaraščene kmetijske površine so zgovorni sledovi vojne vihre. Begunci se le v manjši veri vračajo nazaj na svoje domove (Zavratnik 2000).

Opustela pokrajina s skromnimi zaposlitvenimi možnostmi ni privlačna za ponovno naselitev. Še vedno obstajajo določena tveganja zaradi minsko-eksplozivnih sredstev. Mnogi se raje naselijo bodisi v mesta bodisi na obalo, kjer so gospodarske perspektive nekoliko svetlejše. Tudi v BiH so ostala obsežna območja demografsko skoraj izpraznjena in se begunci vanje ne vračajo, tudi če so za to izpolnjeni formalni pogoji. Poleg gospodarske brezperspektivnosti perifernih območij pomeni znatno oviro pri vračanju beguncev tudi veliko število pogrešanih oseb; posamezniki se mnogo redkeje odločajo za vrnitev kot pa družine.

Na drugi strani pa je zlasti v nekaterih mestih in najbližji okolici zaradi priseljevanja beguncev že med vojnami in takoj po njih zaradi boljših gospodarskih možnosti prišlo do koncentracije prebivalstva in pravzaprav krizno pogojene urbanizacije. Pri tem je treba upoštevati, da so nekatera mesta, kot npr. Sarajevo in Tuzla, s prilivom beguncev le do neke mere kompenzirala izgubo prejšnjih gravitacijskih območij, ki so ostala na drugi strani bošnjaško-srbske meje. Večji del beguncev se je že uspel vrniti na izvorna ali nova območja, mnogi pa so svoj begunski status preoblikovali v trajno izseljenstvo (Zupančič 2008, 8).

Območja intenzivnega odseljevanja in begunstva morajo računati na nekatere specifične razvojne težave, predvsem na gospodarskem razvoju ter v delovni sili. Na Kosovu in v Makedoniji je drugače, kjer bo ta depopulacijski učinek zaradi visoke rodnosti albanskega prebivalstva manj opazen.

3.5.2 Prostorska in etnična diferenciacija

Vojne in medetnični konflikti v nekdanjem jugoslovanskem prostoru so torej prispevali k opazni prostorski in etnični diferenciaciji. Najostrejši konflikti so se pojavljali na območjih izrazite etnične pomešanosti in na etnično stičnih območjih. Po končanih vojnah so etnični zemljevidi precej enostavnejši, saj je na večini kriznih območij prišlo do izrazite etnične homogenizacije. To je še posebej opazno v BiH in na Kosovu.

Na Hrvaškem se je delež srbskega prebivalstva močno zmanjšal tako na državni kakor na regionalni oziroma lokalni ravni. Območja mest pa kažejo ponovno večjo tendenco povečevanja etnične raznolikosti zaradi priseljevanja. Srbov je v priseljeniški kvoti precej, če sem štejemo tudi vračajoče se begunce, ki namesto izvornih perifernih območij raje izberejo gospodarsko bolj perspektivna mesta in obalne predele. Poseben primer v smislu etničnega razvoja predstavlja Črna gora, ki je bila takrat še združena s Srbijo. Kljub osamosvojitvenim težnjam se je ob statističnem popisu leta 2002 za Črnogorce opredelila le slaba polovica prebivalstva. Za to je sicer najbolj zaslužna jezikovna in religiozna podobnost Srbov in Črnogorcev in morda še bolj državna zavest oz. pripadnost jugoslovanskemu okvirju ter njeni naslednici: skupnosti Srbije in Črne gore. Število in zato tudi delež Muslimanov (sedaj večinoma opredeljenih kot Bošnjaki) ter Albancev se je povečal zaradi višje rodnosti tega prebivalstva v primerjavi s srbsko in črnogorsko večino.

Tako je Črna gora postala izrazito multietnična državna skupnost, kjer pa ne bo imela odločilnega pomena srbsko-črnogorska etnična polarizacija, temveč v prvi vrsti predvsem položaj in vpliv albanske manjšine, ki danes šteje okrog 80.000 ljudi (več kot 10 % prebivalstva) – in to neposredno, posredno pa na razvoj Kosova in v zahodni Makedoniji. Krepitev albanske skupnosti ni pogojena zgolj z višjo rodnostjo, temveč imajo vsaj lokalno znaten pomen tudi asimilacijski procesi z mešanimi porokami in vplivom verske organiziranosti (islamske skupnosti). Prisotni so dinamični etnični procesi in predvsem asimilacijska zmožnost Albancev, ki je očitna predvsem v zahodni Makedoniji, kjer so vsrkali

znaten del prebivalstva islamske veroizpovedi. Za integracijo v albanski etnični korpus so bili najbolj dovzetni Turki in Torbeši (muslimansko prebivalstvo makedonskega jezika v Makedoniji). Opazno povečanje števila Albancev v Makedoniji pa gre tudi na račun bega s Kosova že v osemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Pred odprtimi konflikti je na tem območju k selitvenim tokovom usmerjala zlasti privlačnost delovnih mest. Načrtna industrializacija severnega dela Makedonije, predvsem okolica Skopja in Kumanova, je privabila veliko Makedoncev s podeželja. Svoje kmečke posesti so prodajali večinoma Albancem. Obenem se je v obe mesti zgrinjala tudi prebivalstvo s Kosova. Begunski val v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja je bil tako le dodatek k že prej obstoječim trendom krepitve albanskega življa na severu Makedonije (Zupančič 2008, 8–10).

3.6 RAZPAD JUGOSLAVIJE IN POLITIKA VELESIL

3.6.1 Sociološka razsežnost razpada Jugoslavije

Vojne so zaznamovale začetek in konec 20. stoletja na Balkanu. Rezultat prve svetovne vojne je bil nastanek nove balkanske države – Jugoslavije. Ob koncu stoletja pa je nova vojna pripeljala do razpada te države, ki jo je usodno zaznamoval socializem oziroma komunizem. Zakaj je torej razpadla Socialistična federativna republika Jugoslavija? Kam sta izginila bratstvo in enotnost med nekdanjimi jugoslovanskimi narodi? Da bi lahko odgovorili na zastavljena vprašanja, se moramo osredotočiti predvsem na drugo polovico 80. let prejšnjega stoletja, ko so pogoji za razpad SFRJ dozoreli. To je bilo obdobje, ko so postajale napetosti med razvitim severnim in nerazvitim južnim delom nekdanje skupne države nevzdržne, nasproti partijski strukturi se je začela krepiti opozicija. Dejstvo je tudi, da vse države niso bile enako pripravljene, da se vključijo v proces prehoda iz socializma v postsocializem (Kovačič 2005, 1).

Izvori konflikta v Jugoslaviji imajo korenine v različnih političnih, gospodarskih, družbenih in zgodovinskih spremenljivkah, ki južnoslovanske narode spremljajo že stoletja. Ti razlogi so bili pogosto izpuščeni iz analiz, namenjenih ustavitvi vojne, ki je postajala vedno bolj kruta. Nedvomno so najbolj prepoznavna nekdanja konfliktna območja tista, ki imajo še danes določene oblike mednarodnega skrbstva, predvsem pa tam še vedno potekajo mirovni procesi. Bosno in Hercegovino ter Kosovo še vedno nadzirajo mirovne sile, ki delujejo pod okriljem različnih mednarodnih organizacij (Zupančič 2008, 4).

Razpadanje Jugoslavije ni prispevalo k oblikovanju učinkovitega varnostnega povezovanja med državami v regiji, kar bi lahko zaustavilo nadaljnji razvoj oboroženih konfliktov. Dolgo je trajalo, preden se je Zahodna Evropa z ustreznimi mehanizmi začela resno udeleževati pri reševanju nastale krize. Šele Daytonski sporazum² je vzpostavil temelje za novo varnostno ureditev na tem območju, kar pa ni preprečilo nastanka novih kriz na območju Kosova in Makedonije (Slovenija in Nato).

Danes se morajo države Balkana, kakor tudi celotne mednarodne skupnosti, soočiti z izzivi povojne obnove in ponovne izgradnje Balkana. Zato bi se morale vse vpletene strani nujno zavedati notranjih dejavnikov, ki lahko uresničijo ta načrt. Na Balkanu je potrebna natančna in obsežna dejavnost mednarodnih akterjev na čelu z Evropsko unijo in Natom. Ti imajo zgodovinsko odgovornost, da državam na tem območju ponudijo priložnost, da postanejo polnopravne članice sodobnega sveta, predvsem pa Evropske skupnosti.

3.6.2 Politika evropskih velesil

Med hladno vojno je Balkan glede na oba pakta postal nekakšno območje s posebnim statusom. Vodilni sili svetovnega merila, ZSSR in ZDA, sta, čeprav sta bili s svojimi predstavniki navzoči na balkanskih tleh, menili, da najpomembnejša razmejitvena črta med blokoma poteka čez ozemlji obeh Nemčij. Tako imenovana centralna fronta je imela prednost, medtem ko je Balkan prepuščen nadzorovanemu razvoju znotraj dveh blokov in delovanju dveh neblokovskih držav.

Za vzdrževanje skupnih uravnoteženih odnosov v evropskem prostoru je bilo treba poskrbeti tudi za stabilnost na Balkanu, kjer sta obe velesili imeli priložnost, da nadzorujeta svoje zaveznike. Vodenje neuvrščene politike je prevzela Jugoslavija, prekinjeno prijateljstvo Kitajske z Albanijo pa je slednjo pahnilo v območje zmanjšane interesa.

Dvopolarni sistem mednarodnih odnosov je razpadel, posledica tega pa je bila popolnoma nova podoba Balkana. Z razpadom blokovskega ravnovesja je nastal varnostni vakuum, ker države tega območja niso mogle zgraditi lastnega varnostnega sistema. Med hladno vojno so bile strukture blokovskih balkanskih držav vključene v blok, katerega del so bile, in so

² 1. 11. 1995 so se v oporišču Wright - Paterson blizu mesteca Dayton v ZDA pričela pogajanja med predstavniki Hrvaške, Srbije ter Bosne in Hercegovine. Sporazum je bil podpisan 14. 12. 1995 v Parizu.

pomenile obrobje v odnosu na vodilne v bloku. Medtem pa Jugoslaviji kot neuvrščeni državi z mnogimi mednarodnimi dejavnostmi ni uspelo postati geopolitično središče Balkana.

Pomanjkanje nekakšne osrednje sile, ki bi lahko bila nosilka stabilnosti, varnosti in razvoja, ter zlasti razpad Jugoslavije sta prispevala k širitvi balkanskega varnostnega vakuuma. Albanija je izgubila svojo notranjo varnost, Jugoslavija pa je začela razpadati zaradi kriz, ki jih je ustvaril srbski režim.

Na volitvah izbrane nove politične sile so začele postopoma prihajati na politično prizorišče, vendar tudi te niso bile v stanju graditi modele sodelovanja na področju varnosti, saj se zaradi vojnih viher niso mogli ukvarjati še s temi vprašanji, vse dokler se ni pojavila mednarodna skupnost s prvimi sredstvi za reševanje krize (Washingtonski sporazum, Dayton).

Evropska skupnost je bila nepripravljena za ukrepanje v takšnih razmerah, zato je omogočila, da se je notranji spopad na sicer osrednjem delu evropske celine spremenil v vojno. Zaradi nepričakovanega razvoja dogodkov ter različnih političnih interesov so namesto enotne evropske politike nastali številni pristopi do reševanja krize, ki so s pomočjo EU, OVSE in nazadnje z OZN poskušali vrniti varnost na to območje.

Zaradi balkanskih grozot je v razne dele Evrope zbežalo veliko število beguncev, s tem pa so se varnostni problemi preselili iz območja balkanske regije (Vukadinović 2002, 19–21).

Mednarodna skupnost je doslej vlagala izjemno veliko denarja in truda za umiritev razmer na kriznem območju nekdanje Jugoslavije, vendar za rešitev krize ni našla zadovoljivega odgovora. Tega ni omogočal niti Daytonski sporazum, ki je zaustavil vojno na tleh Bosne in Hercegovine, niti Ohridski sporazum³ niti ga prinaša priznanje Kosova. Slednje je prineslo veliko pričakovanj na eni strani, na drugi pa konflikte in frustracije, hkrati pa odpira nekatera nova in daljnosežna vprašanja prihodnjega urejanja mednarodnih odnosov, zlasti glede načel in vrednot, na katerih so bili doslej utemeljeni, kot so varovanje suverenosti in teritorialne integritete držav, nepriznavanje dejstev, doseženih z vojno ali nasiljem, enakopravnost narodov in njihove pravice do samoodločbe ... (Kučan 2008).

³ Ohridski sporazum je mirovni sporazum, ki so ga podpisali makedonska vlada in predstavniki Albancev v Makedoniji 13. avgusta 2001. S tem podpisom so prenehali spopadi med Nacionalno osvobodilno armado in makedonskimi varnostnimi silami.

Po vsem tem si je umestno postaviti vprašanje, zakaj niso napor mednarodne skupnosti trajneje umirili razmer na Balkanu in našli načina, kako promovirati in uveljaviti načelo pomiritve med tam živečimi narodi.

Menim, da je bil temeljni problem mednarodne skupnosti neoblikovanje enotnih političnih stališč in izhodišč. Že od samega začetka konflikta na Balkanu je bilo videti, da imajo velike evropske države različne poglede na razmere na Balkanu.

3.6.2.1 Nemška politika do Balkana

Na začetku je nemška politika delovala v popolnem nasprotju od francoske. Bili so mnenja, da je treba dati prednost pravici narodov do samoopredelitve pred celovitostjo držav in nedotakljivostjo državnih meja. Zato je od svojih partneric zahtevala hitro priznanje novonastalih držav Slovenije in Hrvaške. Obenem so se sklicevali na lastne razmere (združitve obeh Nemčij) in poudarjali, da nimajo pravice preprečevati samoopredelitve drugim narodom, saj so jo sami uveljavljali pred kratkim. Podobno tezo so Nemci kasneje uporabili v primeru Bosne in Hercegovine ter nekoliko spremenjeno v primeru Kosova.

Nemško opredelitev za priznanje novih držav so podprli tudi z zgodovinskimi razlogi. Na nemško stališče je v veliki meri vplivala stoletna kulturna, civilizacijska in verska povezanost, pa čeprav preko Avstro-Ogrske. Ne smemo pozabiti tudi dejstva, da so mnogi Nemci preko svojih turističnih destinacij dobro poznali Hrvaško ter da so Hrvati, zaposleni v Nemčiji, izvajali velik pritisk na nemško politiko.

Mnoge zahodnoevropske države so to nemško podporo novonastalim državam označile kot poskus obnove širše Srednje Evrope (Mittel Europa) kot poskus nemškega prodora proti Bližnjemu vzhodu in novemu gospodarskemu položaju Nemčije v regiji. Balkanska kriza je dala nemški politiki odlično priložnost za reševanje notranjih vprašanj, ki so jih ovirala pri njeni novi vlogi velike sile. Močna gospodarska sila, ki je gospodarsko celo v svetovnem vrhu, je na političnem področju še vedno šibka. Zaradi razmer na Balkanu je nemška sodna veja oblasti enotam *Bundeswehra* dovolila, da sodelujejo v akcijah za zaščito miru. Nemški kancler Schroeder je takoj poslal velik kontingent nemških vojakov na Kosovo.

Ob delovanju v mnogih mednarodnih organizacijah si je nemška politika prizadevala z navzočnostjo pri reševanju krize okrepiti položaj države kot velike sile. Nemčija je zagovarjala vse možnost, ki bi privedle do rešitve krize po mirni poti, toda, ko je postalo očitno, da to ni izvedljivo, je podprla odločitev Nata o napadu. Nemška politika je v želji, da poudari svojo vlogo in svoje dosedanje vojaško-politično in gospodarsko-vojaško delovanje, izdelala načrt Pakta za stabilnost in ga predlagala EU kot celovit načrt za rešitev balkanske krize (Vukadinović 2002, 84–86).

3.6.2.2 Vloga Italije

Italija je imela od nekdanj tradicionalne odnose z državami na tem območju, zato je bila posebej zainteresirana za iskanje rešitev, ki bi pripeljale do miru. Italija je v razpadu Jugoslavije videla priložnost za pridobitev novih sosed Slovenije in Hrvaške, kar je podpirala tudi vatikanska politika na čelu s papežem Janezom Pavlom II. V Bosni in Hercegovini je Italija podprla skupno evropsko politiko, ker je v njej videla priložnost za potrditev lastnih stališč do rešitve krize. Jugoslovanska kalvarija je v Italijo pripeljala več tisoč beguncev, še večji naval beguncev pa so doživeli leta 1997 v času albanske notranje krize. Posledice vojne na Kosovu so v Italijo pripeljale novi val beguncev, kar je Italijo še bolj vpletlo v razvoj dogodkov na Balkanu. Na vojaškem področju je Italija sodelovala s svojimi enotami v mirovnih silah v Bosni in Hercegovini, na političnem področju pa je sodelovala v Skupini za stike. Italijanska vlada je odobrila uporabo oporišč na njenem ozemlju pri napadih na Jugoslavijo. V primeru Kosova pa je nasprotovala Natovim načrtom, kar pa je verjetno bila tudi posledica papeževega nasprotovanja uporabi vojaške sile pri reševanju sporov, kar pa ni preprečilo vojaške akcije, je pa močno odmevalo v italijanski javnosti (Vukadinović 2002, 88).

Po drugi strani pa so se v Italiji začeli spraševati, ali se pobudniki oboroženega posega zavedajo posledic, do katerih lahko pripelje takšno početje. Caracciolo trdi, da ni rešitve kosovske krize ne balkanskih razmer brez »projekta, ki bi zajel širni prostor nekdanje Jugoslavije in celotni Balkan« sicer temu območju grozi oblikovanje »vrste protektoratov (Bosna, Albanija, Srbija itd.) ... bande avtoritativnih držav, kar je raj za mafijo« (Caracciolo v Vukadinović 2002, 88).

Italija se je zavedala vseh nevarnosti, ki prežijo s kriznih območij, če ne pride do trajnega miru in oblikovanja možnosti za sodelovanje. Prihod beguncev, prekinitev tradicionalnih vezi in oddaljevanje možnosti za vzpostavitev normalnih odnosov z regijo, ki je sicer osrednja točka italijanskega delovanja, kažejo na negativne prvine pri razvoju tega dela Balkana. Italijanska politika je očitno prešibka, da bi ukrepala samostojno in izsilila nekatere rešitve. Zaradi tega se je odločila za podporo vseh bistvenih delov skupne zavezniške politike, obenem pa si je zagotovila možnost za lastno analizo dogodkov (Vukadinović 2002, 88–89).

3.6.2.3 Vloga Velike Britanije

Britanska politika je potrebovala čas, da se sooči s krizo na Balkanu (razpadom Jugoslavije). Britancem je bilo goreče nemško zagovarjanje novonastalih držav sumljivo, saj so predvidevali, da gre za poskus vrnitve Nemčije na območje Balkana. Na začetku je Velika Britanija, podobno kot Francija, zagovarjala pošiljanje humanitarne pomoči, kasneje pa so vojaki Britanske vojske postali pomemben segment mednarodnih sil na tem območju.

Zaradi ameriške politike nevmešavanja in velikega vmešavanja nekaterih evropskih sil (Nemčija) je dobila Velika Britanija priložnost, da igra vlogo razsodnika. S poskusi približevanja nemških in francoskih stališč se je britanska politika vse bolj zapletala v stanje na Balkanu. Po prihodu ameriške politike v Bosno in Hercegovino je Velika Britanija zagovarjala ustanovitev skupnih vojaških sil, obenem pa nasprotovala obstreljevanju položajev srbskih vojaških enot s strani Nata. V času širitve kosovske krize sta v Veliki Britaniji potekala dva projekta, in sicer ameriško lobiranje za novo strategijo Nata ter sprejem evra kot nacionalne valute. Glede na svoj značilni položaj med ZDA in Evropo se je britanska politika morala opredeliti na eni strani za veliko ameriško vodstvo v okviru Nata, na drugi strani pa je morala potrditi britansko opredeljenost za Evropo.

Da bi uradni London pokazal svojo evropsko usmerjenost, je skupaj z uradnim Parizom organiziral Konferenco v Rambouilletu, oživljena je bila Skupina za stike, javnosti pa so dali jasno vedeti, da namerava britanska politika delovati skupaj z drugimi članicami EU (Vukadinović 2002, 86–88).

3.6.2.4 Vloga Francije

Francija je zaradi tradicionalnih srbsko-francoskih vezi in odnosov z zaskrbljenostjo spremljala razvoj dogodkov na Balkanu. Tedanji predsednik F. Mitterrand ni pozabil, da so bile Češkoslovaška, Romunija in Jugoslavija med dvema vojnama mali antantni steber francoske politike v tem delu Evrope, kot zagovornik evropske ideje in oblikovanja enotne Evrope pa je nasprotoval nastajanju novih majhnih državic, ker je bil mnenja, da bodo samo v napoto, ko se bo Evropa združevala. Uradna francoska politika je striktno upoštevala odločitev Varnostnega sveta, medtem ko je bil njihov kontingent najpomembnejši del mednarodnih sil.

Predsedniški kandidat J. Chirac je po velikih srbskih zločinih v Bosni in Hercegovini ter neuspehu različnih (Vance – Owen, Owen – Stoltenberg, Carterjeva misija) načrtov med svojo predvolilno kampanjo jasno pokazal na glavne krivce za vojno (Milošević, Karadžić, Mladić) ter zahteval napade na srbske položaje. Z več informacijami iz Bosne in Hercegovine ter s podatki o zločinih, zagrešenih s strani srbskih sil se je okrepilo protisrbsko razpoloženje, kar je J. Chirac zelo dobro izkoristil v lastne politične namene. Odločnost francoske politike se je povečala z zajetjem francoskih vojakov v Bosni in Hercegovini. Chirac je zahteval ustanovitev evropskih sil za hitro posredovanje (kar je bilo dejansko uresničeno leta 1995), katerih osnovni namen bi bil posredovanje v različnih primerih na območju nekdanje Jugoslavije. Menil je, da bi s tovrstnimi vojaškimi enotami lahko izgradili »evropsko obrambno identiteto«, o čemer so Francozi razmišljali že v preteklosti.

Prodor ameriške politike na Balkan ter hitri poraz srbske vojske v Bosni in Hercegovini so pripravili pogoje za Dayton in IFOR, vojaške enote v Bosni in Hercegovini pa so prišle pod poveljstvo Nata v Evropi.

Med krizo na balkanskem ozemlju je francoska politika s poskusi uresničitve nekaterih svojih interesov in dolgoročnih ciljev stopnjevala svoje vojaške in političnodiplomatske dejavnosti. Ob vojaški navzočnosti na Hrvaškem, v Makedoniji, Bosni in Hercegovini in na Kosovem se je francoska politika dokazala kot pomembna partnerica ZDA.

Francoska politika je bila prepričana, da se bo francoski položaj okrepil, s tem pa bo ameriško vodstvo vsaj delno nadzorovano, če že ne omejeno. To pa je tudi razlog, da je uradni Pariz še

naprej podpiral delovanje Skupine za stike (ZDA, Francija, Velika Britanija, Rusija in Nemčija) (Vukadinović 2002, 83–84).

3.6.2.5 Vloga Rusije

Glede na tradicionalno dobre odnose z Rusijo oz. Sovjetsko zvezo, je Jugoslavija pričakovala popolnoma drugačen odnos Rusije do konflikta na območju Zahodnega Balkana. Rusko stališče je bilo nedosledno, nesamostojno in niso upoštevali svojega nacionalnega interesa. Vzrok temu najdemo v medsebojnih odnosih znotraj ruske oblasti. Največji vpliv na zunanjepolitična vprašanja je imel ruski zunanji minister. V začetku 90. let je bilo rusko stališče kljub pozivom k posredovanju predvsem opazovalne narave. Glavna naloga Rusije je bila, da Zahodu prikaže privrženost t. i. demokratičnim načelom, s tem pa bi prišla med tiste države, ki sprejemajo ali realizirajo odločitve. Uradna Moskva je svoja stališča prenašala preko razglasov ali političnih osebnosti na različnih mednarodnih srečanjih. Dokler se je preverjala ruska lojalnost, so zahodne države gradile svoj sistem mednarodnih odnosov s posameznimi državami na območju Zahodnega Balkana (Guskova 2003, 258).

Leta 1994, po ultimatu Nata bosanskim Srbom, so mednarodne okoliščine ter grožnje, da bi se lahko s takimi metodami reševali tudi nekateri drugi konflikti, pripeljale do tega, da je Rusija pričela aktivno sodelovati pri reševanju konflikta. Rusko delovanje je bilo usmerjeno k odpravljanju sankcij Srbiji (v okviru ZN) s sočasno ohranitvijo embarga na uvoz orožja, zavarovanjem muslimanskih in srbskih enklav v BiH ter srbskih na Hrvaškem. Ruska uradna politika je odločno nasprotovala ideji Nata o bombardiranju srbskih sil v Bosni, sočasno pa je zamisel o prenosu bosanske rešitve na Nato doživela odpor oz. neodobravanje v uradni Moskvi.

V notranjem spopadu ruskih političnih sil je spopad na območju Zahodnega Balkana dobil pomen ruskega notranjepolitičnega vprašanja, pri čemer je relativno lahko doseči podporo za lastna stališča. To je samodejno pripeljalo do tega, da se ruska zunanja politika, ki je v določenem času prav gotovo zunaj tega prostora, pojavlja kot eden glavnih dejavnikov, brez soglasja katere ni mogoče doseči nobene rešitve, ki bi končno pripeljala do miru na tem prostoru, sočasno pa tudi pri ustvarjanju odnosov, ki bi morali voditi k širši varnosti na območju Zahodnega Balkana (Vukadinović 2002, 89–99).

3.6.2.6 Odziv ZDA in poseg Nata

Mnoge države, predvsem tiste s tradicionalnimi odnosi, so zaradi pomanjkanja varnosti ter nestabilnosti na Balkanu oblikovale nov politični pristop. Posamezne evropske države so iskale način za uveljavitev oz. ohranjanje svojega položaja na tem območju. Ameriška politika je reševanje balkanske krize na začetku prepustila Evropi, kasneje pa so prevzeli pobudo in čez čas postali ključni dejavnik (Vukadinović 2002, 20).

S krepitvijo politike popuščanja in z odpiranjem Vzhoda je položaj Jugoslavije kot neuvrščene države in stalnega odprtega modela za Vzhod dramatično izgubil pomen. V novih razmerah je Washingtonu postalo jasno, da ni več velike nevarnosti za sovjetsko vojaško vmešavanje, začelo se je odkrito pisati o neuspehih jugoslovanske politike na področju človekovih pravic (Kosovo). Zaradi ameriške zaposlenosti z drugimi dogodki (Zalivska vojna, razpad SZ, združitve obeh Nemčij) so bili dogodki v Jugoslaviji na drugem mestu. Diplomatska poročila, ki jih je Washington dobival iz Beograda, so jasno predvidevala razpad Jugoslavije in prihodnje spopade. Istega mnenja je bila tudi CIA (Vukadinović 2002, 113).

Po izbruhu spopadov v Sloveniji so v Washingtonu še vedno verjeli, da je to lokalni spor, ki ga bo Evropa lahko rešila sama. Tedanji ameriški predsednik Bush je v nekem intervjuju izjavil, da Jugoslavija ne spada med njene strateške interese (Frankfurter Allgemeine Zeitung v Vukadinović 2002, 113). Šele, ko prizadevanja EU niso obrodila sadov, je na prizorišče stopila ameriška diplomacija. Medtem pa se je spopad že začel, svetovalci predsednika Busha so bili odločno proti ameriškemu vpletanju v reševanje konflikta. Pomembno vlogo pri tem sta imela dva svetovalca, ki sta službovala v Jugoslaviji (en kot ameriški veleposlanik, drugi kot vojaški ataše), po njunih ocenah je šlo na tem območju za globoke in zapletene etnične konflikte, ki se ne bodo kmalu končali. Administracija novega ameriškega predsednika Clintona je začela razmišljati o načinu svojega posredovanja. Razlogov za to je bilo več, in sicer: vedno več civilnih žrtev; obstajala je možnost prenosa spopadov na jug: pojavila se je kritika islamskih držav, da Američani ne želijo zaščititi muslimanov; krepitev ruskega položaja v Srbiji.

Med leti 1992 in 1995 je severnoatlantsko zavezništvo sprejelo številne ključne odločitve, ki so privedle do operacij, v katerih so mornariške sile Nata skupaj z Zahodnoevropsko unijo (ZEU) najprej spremljale, nato pa uveljavile prepoved ZN glede letenja nad BiH. Zavezništvo

je ponudilo tudi tesno zračno podporo silam ZN za zaščito (UNPROFOR) v Bosni in Hercegovini in drugih ogroženih območjih, ki so jih ZN razglasili za varna. Odločilni ukrepi zavezništva v podporo ZN so skupaj z odločilnimi diplomatskimi prizadevanji prekinili obleganje Sarajeva, pripeljali do resnične prekinitve ognja in jeseni 1995 omogočili pogajanje o rešitvi konflikta. Varnostni svet ZN je leta 1995 sprejel Resolucijo št. 1031 in decembra istega leta prenesel pooblastila za tovrstne operacije z ZN na Nato (Perčič 2007, 18–19).

Daytonski sporazum o miru v BiH je v jugoslovanski krizi in v regiji, v kateri je potekala vojna, pomenil preobrat. Sporazum določa nove razmere na območjih nekdanje Jugoslavije in hkrati postavlja temelje za vzpostavitev medsebojnih odnosov med državami, ki so bile vpletene v vojno. Države, vpletene v vojno, so se zavezale, da bodo končale vojno in zgradile mir v BiH, spoštovale mednarodno pravo in človekove pravice, da bodo odpravile posledice vojne ter vzpostavile vojaško ravnotežje na dvostranski in večstranski subregionalni ravni. Ob prihodu sprtih strani v Dayton in s sklenitvijo sporazuma je ameriška politika ponovno dokazala, da se brez neposrednega ameriškega posega še vedno ne da rešiti nobene krize. Šlo je za jasno sporočilo evropskim zaveznikom in nekdanji velesili Rusiji, ki je pri reševanju krize morala sprejeti drugorazredno vlogo. Glede na to, da so v BiH pred Daytonom uporabili enote Nata, je to pomenilo, da je vojaško-politična organizacija ne le živa, temveč dobiva v obdobju po hladni vojni nove naloge. Na ta način so se članice Nata lahko prepričale o koristnosti in uporabnosti zavezništva, medtem ko so nove države, ki so čakale na včlanitev, lahko videle, kakšna vloga jih čaka. Vključitev Nata v dejanja, ki ne spadajo v pristojnost njihovega delovanja, je pokazala vitalnost organizacije, ki se je prilagodila novim mednarodnim zahtevam. Vse se je dogajalo z močno ameriško politično podporo, ki je omogočila sklenitev miru in sočasno z Natom in ZN, v okviru katerih delujejo sile Nata, bistveno okrepila ameriški položaj na svetovni ravni (Vukadinović 2002, 40–41).

4 GROŽNJE IN VARNOSTNI IZZIVI

Varnost je verjetno ena najbolj spornih, čeprav najpogosteje uporabljenih zvrsti v mednarodnih političnih odnosih. V klasičnih opredelitvah je varnost stanje, v katerem določeni državi ne grozi nobena nevarnost. V sodobnem času se je ta opredelitev precej spremenila in je opredeljena kot stanje objektivne varnosti – varnosti, ki dejansko obstaja, medtem ko lahko govorimo tudi o subjektivni varnosti – varnosti, ki se čuti (Vukadinović 2002, 18).

Kakorkoli že, odgovornost za zagotavljanje varnosti na nivoju države in v mednarodnem sistemu nimajo le posamezne države, ampak tudi zavezništva, v katera so države vključene oziroma katerih del želijo postati (Grizold, Ferfila 2000, 4).

Krize, ki so nastale na območju Zahodnega Balkana, so se odvijale po identičnih scenarijih. V začetku skupina nezadovoljnih posameznikov iz manjšinske etnične skupine z nekaj oboroženimi napadi ali celo terorističnimi dejanji opozori nase (hlodi na hrvaških cestah, vas Tanuševac v Makedoniji ...), nato buren odziv večinske etnične skupine in začetek posredovanja njenih državnih represivnih organov. Naslednja stopnja je vzpodbuditev interesa tujine, ki poskuša najprej z diplomacijo, nato sledijo vojaške enote. Končni produkt je vsiljena rešitev, ki načeloma ne odgovarja nobeni od vpletenih strani, ampak zgolj zagotavlja stanje navideznega miru (Geršak 2002, 33–34).

4.1 VARNOSTNI IZZIVI

S koncem hladne vojne so varnostni izzivi pridobivali vse večjo pomembnost pri preučevanju varnostnega področja. Tako so prišle na dan trditve (Jordan, Taylor in Mazarr 1999, 237), da bo kompleksna prihodnost podkrepljena z raznimi oblikami nemirov in stalnimi spremembami, ki bodo predstavljale posamezne izzive, ter da nestabilnost in nepredvidljivost v srednji in jugovzhodni Evropi predstavljata velik izziv za evropsko in svetovno varnost (Prezelj 2001, 138).

Države Zahodnega Balkana morajo pri izgradnji svojih nacionalnovarnostnih sistemov upoštevati predhodno konfliktno stanje in aktualne dogodke na področju etničnih in verskih konfliktov, ki so v preteklosti ustvarili največje krizno žarišče v Evropi in se v regiji lahko

ponovijo. Ob upoštevanju te stvarnosti morajo države izhajati iz širših evropskih prizadevanj s ciljem vzpostavitve in uresničitve kolektivne evropske varnosti.

Večina prizadevanj mednarodne skupnosti za reševanje nesoglasij na območju Zahodnega Balkana je bila do sedaj ad-hoc in je bila soočena z izzivi spremenjenih razmer na terenu ter s spremenjeno politično podporo med udeleženci. Celovitejši, usklajeni in celoviti pristop k miru na območju Zahodnega Balkana mora državam tega območja omogočati sodelovanje v mednarodnih organizacijah, kot sta Nato in EU, potrditev stalne vloge mednarodne skupnosti pri prizadevanjih za vzpostavitev miru, nadzor vojaških zmogljivosti (tudi v obliki medsebojnega vojaškega sodelovanja), uspešno vrnitev beguncev, gospodarsko obnovo, politični razvoj in reforme ter preprečevanje konfliktov, še posebej na medetničnem področju, kjer lahko OVSE odigra ključno vlogo. Vse te aktivnosti in sodelovanje pa nikakor ne smejo temeljiti na formuli »znotraj, zunaj«, ampak morajo biti razumljene kot večstranski projekt, ki potrebuje večstransko podporo in sodelovanje (Grizold 1999, 27–33).

Oba opisana postopka in proces demokratizacije v prihodnosti omogočajo uspešno vrnitev beguncev in vzpostavitev stabilnega območja v varnostnem pogledu predvsem na območju nekdanje Socialistične federativne republike Jugoslavije in v Albaniji, ki poleg posameznih držav nekdanje Jugoslavije še ni vključena ne v Nato in ne v EU. Da bi se te dejavnosti lahko izvajale, nadaljevale, razširile in medsebojno povezale, mora vsaka upoštevati drugo, tako da postanejo mreža dejavnosti za varnost in mir (Grizold 1999, 31–32).

Po koncu vojne v Jugoslaviji sta EU in Nato, vzpodbujena z željo zagotovitve kolektivne varnosti, skupnega sodelovanja in procesa razorožitve, ki bi zmanjšali nevarnost napada ene države na drugo na območju Zahodnega Balkana, stopila naproti novim izzivom varnosti na tem območju. Ta izziv je predvsem ustvariti manjše oborožene sile, ki bodo medsebojno sodelovale in bodo delovale v mednarodnih operacijah z namenom zagotavljanja varnosti držav in širše regije. Tako so posamezne države od začetka devetdesetih let prejšnjega stoletja pristopale najprej k Partnerstvu za mir in pozneje preko Partnerstva ob izpolnjevanju političnih in vojaških pogojev bile vključene v zvezo Nato, kar je posledično spreminjalo varnostno podobo Zahodnega Balkana (Jane's Sentinel, 2010).

Če strnem varnostne izzive na skupni imenovalci in naredim njihovo kratko sintezo, ugotovim, da so izzivi varnosti kompleksna prihodnost, podkrepljena z raznimi oblikami nemirov in stalnimi spremembami. Da uresničimo varnostne izzive, je nujno treba pristopiti k

celovitejšemu in usklajenemu delovanju varnostnih organizacij, vztrajati na gospodarski obnovi, skrbeti za politični razvoj in preprečiti konflikte, še posebej na medetničnih območjih.

4.2 VARNOSTNO OKOLJE

V zadnjih petnajstih letih je prišlo na območju Zahodnega Balkana do velikih političnih sprememb, kar je bistveno preuredilo varnostno podobo tega območja. Težave, povezane z omejitvijo in tudi pripadnostjo temu območju, so se pričele z razpadom Vzhodnega bloka (Varšavskega sporazuma) in z izničenjem ravnovesja sil na območju JV Evrope. Za boljše razumevanje želje večine držav tega območja za vključitev v mednarodne organizacije, kot sta Nato in EU, je treba upoštevati, da je k tovrstnim prizadevanjem prispeval tudi dolgoleten podcenjevalni odnos Evrope do držav na območju Zahodnega Balkana (Vukadinović 2002, 12).

Vse države na tem območju so zaradi dogodkov po hladni vojni nazadovale tako v ekonomskem kot vojaškem smislu, kar je povzročilo notranje in zunanje ogrožanje varnosti predvsem v obliki ozemeljskih teženj in nerešenih narodnostnih vprašanj med sosednjimi državami. Predvsem z razpadom Socialistične federativne republike Jugoslavije je prišlo do konfliktov med večinskim in manjšinskim prebivalstvom v posameznih državah, kar je v nekaterih primerih vodilo do vojne med samostojnimi državami (Republika Hrvaška in Zvezna republika Jugoslavija) ali medetničnih spopadov (medetnični konflikt med večinskim makedonskim in manjšinskim albanskim prebivalstvom) znotraj držav. Vsi ti dogodki so močmi indikatorji notranjih in zunanjih groženj varnosti državam in celotnemu območju jugovzhodne Evrope (Wiberg v Grizold 2003, 39).

Ključna značilnost sodobnega varnostnega okolja je kompleksnost posrednega ogrožanja na vseh ravneh, na individualni, lokalni, nacionalni, mednarodni, regionalni in globalni ravni. Kot kompleksne lahko označimo vse tiste varnostne grožnje, ki s svojim izbruhom vplivajo tudi na druge vrste ogroženosti oziroma so prepletene med seboj in jih je zelo težko, če ne celo nemogoče ločiti. Vojaški konflikti posredno ali pa neposredno vplivajo tudi na povečanje stopnje organiziranega kriminala in drugih oblik ogrožanja varnosti.

Ravno tako sprožajo celo vrsto okoljskih, ekonomskih, zdravstvenih, političnih, informacijskih in drugih ogroženosti sodobnih družb. Poleg tega pa navedeno razmerje deluje tudi v nasprotni smeri. Pri tem je dovolj, da se ozremo proti območju nestabilnosti južno od

naših meja. Kljub temu, da se je varnostni položaj v nekaterih balkanskih državah zaradi angažiranja mednarodne skupnosti močno izboljšal, so te še vedno glavni vir nestabilnosti ter že omenjenega posrednega vojaškega ogrožanja ne samo za Republiko Slovenijo, ampak tudi za širšo evropsko območje (Grizold 2002).

Ena izmed značilnosti sodobnih varnostnih ogrožanj je organiziran kriminal, ki je v neposredni povezavi s korupcijo še posebej problematičen v državah Zahodnega Balkana. Pri tem je treba posebno poudariti veliko povezanost ter medsebojno prepletenost organiziranega kriminala in korupcije s pranjem denarja, tihotapljenjem drog, orožja in belega blaga (95 % vsega heroína, ki je prodan v državah Evropske unije, je dostavljeno v Evropo preko t. i. balkanske heroínske poti). Učinkovit boj, uperjen samo proti enemu izmed naštetih dejanj, je zaradi tega nemogoč, ravno tako kot je neučinkovito tudi samostojno nastopanje posameznih varnostnih organizacij, institucij, oboroženih sil in celih držav.

Iz poudarkov različnih avtorjev o podobi varnostnega okolja na območju Zahodnega Balkana, lahko zaključimo, da je ključna značilnost sodobnega varnostnega okolja kompleksnost posrednega ogrožanja na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni. Posledica tega je porast stopnje organiziranega kriminala in drugih oblik ogrožanja varnosti, ki lahko pripeljejo do novih konfliktov v regiji.

4.3 MOŽNOST KONFLIKTOV NA OBMOČJU ZAHODNEGA BALKANA

Nepričakovane in nenadne spremembe, ki so se zgodile na območju Zahodnega Balkana v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja, predvsem razpad avtoritativnega in totalitarnega režima real socializma, začetek procesa tranzicije na načelih ideologije in doktrine radikalnega neoliberalizma in preoblikovanje tradicionalne asimetrične soodvisnosti v pojem kompleksne soodvisnosti ter premik fokusa iz trdih oblik oblasti (vojaška oblast) na mehke (tehnologija, informacijska znanost, trgovina in finance) so naletele na sorazmerno nepripravljeno tako vzhodno kot zahodno teorijo in kritično mišljenje (Buffon in dr. 2006, 588–589).

Veliko je bilo govora o vojnah na Balkanu in kdo jih je začel. Večinoma so se s svojimi tezami ljudje, ki so o teh vojnah govorili, želeli znebiti svoje krivde in so krivdo prelagali na druge. Na koncu so celotno krivdo hoteli preložiti na nekaj posameznikov, in sicer na Slobodana Miloševića, Radovana Karadžića in Ratka Mladića.

Izvori konflikta v nekdanji Jugoslaviji imajo korenine v nacionalističnih težnjah enega naroda nad drugim in so bili podkrepljeni z verskim ekstremizmom, migracijami, begunci in drugimi zgodovinskimi spremenljivkami, korenine pa imajo tudi v korupciji in organiziranem kriminalu, ki južnoslovanske narode spremljajo že stoletja. Ti razlogi so bili pogosto izpuščeni iz analiz, namenjenih ustavitvi vojne, ki je postajala vedno bolj kruta in nepričakovana. V nadaljevanju bom zato prikazal vlogo organiziranega kriminala in korupcije, problema beguncev in razseljenih oseb ter vlogo nacionalizma in verskega ekstremizma v državah Zahodnega Balkana.

4.3.1 Organizirani kriminal in korupcija

Organizirani in gospodarski kriminal sta ozko povezana z motivom pridobitve in ustvarjanja izredno velikega nezakonitega dobička. Kot takšna predstavljata resno grožnjo razvoju demokracije, zakonom in človekovim pravicam, gospodarskemu razvoju in državni varnosti. V globalnem smislu je organizirani kriminal nekakšen dinamični koncept, ki se stalno prilagaja okolju in skuša iz njega potegniti čim večjo dobrobit. Je multinacionalen, heterogen in izredno fleksibilen sistem. Vse to velja tudi za kriminal na Balkanu, ki vključuje različne aktivnosti, kot so nezakonit posel z drogami, trgovanje z ljudmi, trgovanje z orožjem in drugimi nevarnimi sredstvi in ne nazadnje tudi druge gospodarske kriminalne aktivnosti. Pri tem pa je treba poudariti:

- Tradicionalna balkanska pot⁴ za tihotapljenje droge postaja dvosmerna z vse večjim vložkom. V eno smer gre droga za tržišče, ki se preko držav Balkana plasira na trge Evrope in širše, v obratni smeri pa se vračajo substance in sintetične droge.
- Trgovanje z ljudmi postaja vse bolj prikrito in sofisticirano ter predstavlja nove izzive v smislu internega trgovanja in lokalnega angažiranja vse večje udeležbe domače populacije.
- Gospodarski kriminal bistveno vpliva na razvoj regije.
- Kriminalne aktivnosti postajajo z leti bolj prilagodljive trgu in njihov obstoj je v veliki meri odvisen od podkupovanja raznih vladnih in drugih veljakov. Korupcija postaja tako na višjih in tudi nižjih nivojih družbe osnovno sredstvo za pritiske na politične in gospodarske strukture.

⁴ Balkanska pot je tradicionalna pot za nelegalni transport drog iz držav Srednjega in Bližnjega vzhoda proti Zahodni in Severni Evropi. Obsega tri smeri: centralna (Turčija – Grčija – Makedonija – Črna Gora – Srbija – Bosna in Hercegovina – Hrvaška – Slovenija – Severna Evropa), južna (Turčija – Grčija – Italija) in severna smer (Turčija – Bolgarija – Romunija – Madžarska – Češka – Avstrija).

4.3.1.1 Bosna in Hercegovina

S hitro ekonomsko globalizacijo, ki temelji na integraciji globalnih monetarnih trgov in strategiji prostega pretoka blaga in storitev, se je pomen kriminalnih dejanj povečal. Države Zahodnega Balkana so v veliki meri vključene v to globalizacijo preko privatizacije in monetarnega sistema. Začel se je pojavljati gospodarski kriminal, ki je temeljil na neplačevanju davkov, carinskih prevarah in pranju denarja.

Veliko tega se je dogajalo tudi v Bosni in Hercegovini, ko se je gospodarstvo od leta 1996 soočilo z dvojno tranzicijo iz poveljne in socialno načrtovane v tržno ekonomijo. Pričele so se privatizacije družbenega sektorja v zasebno lastnino. Bogati Bošnjaki so postajali še bogatejši, v veliki večini pa se je začela pojavljati revščina. V vse slabši gospodarski rasti so se ljudje zatekali k različnim načinom preživetja. V ospredje prihajata siva ekonomija in boj za preživetje, korupcija pomaga ljudem do dela in boljšega socialnega položaja. V večini primerov se to izkazuje kot zloraba položaja, ponarejanje in pranje denarja, poneverjanje dokumentov, netransparentno poslovanje ...

Bosna in Hercegovina je bila po analizah ustvarjena za financiranje vojnih zločincev, še posebej njen srbski del. Povezani so bili v vrsto vladnih in nevladnih organizacij oziroma institucij, kot so banke, politične stranke v Republiki Srbski. Bosna in Hercegovina se pojavlja tudi kot tranzitna država, skozi katero se državljani Albanije, Turčije, Kitajske, Indije in Pakistana nelegalno transportirajo v Zahodno Evropo. V preteklosti je bilo zabeleženo veliko prihodov turistov, ki so se kasneje izkazali kot nelegalni migranti. Pred časom ustanovljena kitajska skupnost v Bosni in Hercegovini ima po vsej verjetnosti povezave z migracijo Kitajcev na zahod. Gospodarski kriminal na območju Bosne in Hercegovine cveti predvsem zaradi razdeljenosti ekonomskega prostora. Glavni mehanizmi za gospodarski kriminal so vse večja utaja davkov, fiktivna podjetja, lažni osebni dokumenti, kar je posledica velikega števila beguncev in razseljenih oseb ter ubitih v »balkanski vojni« (CARPO 2006, 15–84).

Spopad kriminalnih združb za prevlado nad posli in dobičkom lahko privede do oboroženega konflikta, ki bi po vsej verjetnosti imel omejeni cilj, vendar lahko povzroči destabilizacijo celotnega območja in širitev oboroženega spopada vsaj z omejenimi cilji v regiji.

4.3.1.2 Kosovo

Negotov mednarodni status Kosova, posledice etnične vojne iz leta 1999, slabe družbene razmere ter geografske značilnosti so ustvarile idealne pogoje za nastanek in razvoj kriminalnih združenj. Sama lega Kosova in njene geografske značilnosti kriminalnim organizacijam omogočajo dokaj nemoteno delovanje. Glavni nezakoniti dejavnosti sta tihotapstvo dobrin (orožje, droge, razne surovine, belo blago) in nezakonita trgovina z lesom. Precej je razširjeno tihotapstvo, ki se vrši preko uradnih in neuradnih mejnih prehodov, in sicer s ponarejenimi dokumenti ter (ali pa) s pomočjo podkupljenih carinikov in ostalih uradnikov. Mejni prehodi in teren okoli njih so večinoma gorati in slabo prehodni, kar domačim in mednarodnim varnostnim organizacijam otežuje uspešno in učinkovito izvajanje nadzora. Problem predstavlja tudi dokaj velika vpletenost lokalnega prebivalstva in politike v nezakonite posle v obliki podkupljivosti domačih uradnikov, carinikov in policistov. Voditelji

posameznih kriminalnih skupin⁵ imajo zelo veliko moč vplivanja na vseh področjih lokalnega življenja in so povezani s tujimi kriminalnimi organizacijami (Marič 2007, 90–91).

4.3.1.3 Makedonija

Organiziran kriminal je predvsem na točki, ko ga enačimo s korupcijo, bil in je še vedno glavni notranji vir ogrožanja varnosti v državi. V vse slabši ekonomski situaciji, kjer v ospredje prihaja siva ekonomija, korupcija na državnem nivoju sega vse do vladnih palač, na operativnem nivoju pa je razširjena predvsem v varnostnih organih. Dejstvo je, da vladni uradniki omogočajo podjetjem, v katerih so bili zaposleni oziroma v katerih imajo lastniške deleže, pridobitev večjih državnih poslov v zameno za finančne ugodnosti. Korupcija na operativni ravni je povezana predvsem s t. i. nezakonitim trgovanjem. Makedonija po analizah predstavlja distribucijski center za trgovino z drogo in belim blagom in »finančno borzo« za trgovanje med trgovci z orožjem in ostalimi nezakonitimi trgovci. Kot pomemben dejavnik je pri primerjavi vpliva organiziranega kriminala treba upoštevati, da je v Makedoniji organiziran kriminal vzpodbujen s strani albanske manjšine, ki ima močno povezavo z Albanci na Kosovem in ima cilj destabilizirati notranjo varnost Makedonije. Pristop

⁵ Dick Marty je v svojem poročilu Svetu Evrope obtožil premiera Kosova Hasima Thacija in dreniško skupino Osvobodilne vojske Kosova, da so leta 1999 organizirali ugrabljanje ljudi, jih pobijali in njihove organe po dobro organizirani kriminalni poti prodajali po svetu.

organiziranega kriminala v Makedoniji lahko destabilizira notranjo varnost, ki lahko preseže nacionalni okvir in s tem povzroči krizo v regiji (Svetanič 2007, 90–91).

4.3.1.4 Srbija

Razpad skupne države, vojne, uvajanje sankcij s strani mednarodne skupnosti proti Srbiji, poskus avtoritarnega režima, da izigra sankcije, je privedlo do razcveta organiziranega kriminala v Srbiji. Država je organizirani kriminal sprejela kot vir nujnih sredstev za delovanje državnega aparata, za zagotavljanje izplačil pokojnin, plač javnim uslužbencem ter nakup dragega orožja in streliva.

Tednji predsednik vlade M. Bulatović je v svojih spominih zapisal: *»Oni (mednarodna skupnost) nas s sankcijami, mi njih s tihotapstvom cigaret in nafte«, »Ekonomski vojni, ki se vodi proti naši državi, smo odgovorili s posebno ekonomsko gverilo«* ter *»Tihotapstvo cigaret po Jadranskem morju je na nivoju državnega programa«*, kar daje vedeti, da je državni vrh vedel za dejavnosti in jih tudi podpiral.

V tem obdobju, ki je trajalo več kot desetletje, organizirani kriminal ni bil niti preganjan niti zatiran, lahko bi celo rekli, da je bil spodbujan. V tem času se ni vedelo, kdo je kriminalec, kdo policist, kdo predstavnik oblasti in kdo član kakšne tolpe. V omenjenem obdobju ni bilo nobene obsodbe kriminala, sprejet ni bil noben predpis, ki bi kakor koli zatiral to dejavnost, prav tako ni bil ratificiran niti en mednarodni dogovor, ki se ukvarja z zatiranjem organiziranega kriminala. Država je bila integrirana v kriminal, kriminal pa v državo. Visoki državni uslužbenci, njihove družine in najbližji sorodniki so se ukvarjali z različnimi vrstami kriminala. Posamezni pripadniki kriminalnih združb so v času vikendov hodili na bojišča v bližnjih državah, tam izvajali kriminalna dejanja in večali svoje premoženje (Grubač 2009, 702–704).

Po podatkih iz leta 2009 se večina kriminalnih skupin v Srbiji ukvarja z umori, ugrabitvami, izsiljevanji, krajo in preprodajo vozil. Približno 60 % teh skupin se ukvarja s tihotapstvom narkotikov, kar je ena od najbolj donosnih tovrstnih dejavnosti. Ob tem se ukvarjajo še s trgovino z ljudmi, orožjem, strelivom, ponarejanjem denarja in ostalih vrednostnih papirjev (Deutsche welle, 2009).

4.3.2 Begunci in razseljene osebe

Obdobje po razpadu Jugoslavije je nekatera območja te nekdanje skupne države spremenilo v krvava bojišča, kjer je v mednacionalnih spopadih izgubilo življenje skoraj četrt milijona ljudi. Več kot tri milijone ljudi je moralo zapustiti svoje domove, kar je povsem spremenilo nacionalno strukturo na nekaterih območjih nekdanje Jugoslavije (MacKenzie 1993, 19).

4.3.2.1 Bosna in Hercegovina

Še bolj množično pa se je moralo »seliti« prebivalstvo Bosne in Hercegovine, kjer je kmalu po plebiscitu za odcepitev od Jugoslavije (marec 1992) in le nekaj dni po mednarodnem priznanju (maj 1992) izbruhnila ena najbolj krvavih vojn v zgodovini Evrope.

Zaradi velike narodnostne pomešanosti prebivalstva je praktično vsak spopad izzval množično preseljevanje prebivalstva vseh narodnostnih skupnosti. Srbi, ki jih je podpirala tedanja Jugoslovanska ljudska armada, so že avgusta 1992 nadzirali približno 70 % ozemlja te za njih še vedno jugoslovanske republike in pričeli s sistematičnim etničnim čiščenjem nesrbskega prebivalstva.

Tako so leta 1992 izgnali Muslimane in Hrvate iz vzhodne Bosne in Banjaluke. Hrvaško prebivalstvo se je v glavnem zateklo na območje Hrvaške in Hercegovine, ki je bila pod hrvaško kontrolo, muslimanski begunci pa so se selili na območje Tuzle ter v Sarajevo, nekateri pa tudi na Hrvaško in v nekatere druge zahodnoevropske države. Že do avgusta 1992 je svoje domove moralo zapustiti približno 1,7 milijona ljudi (Mladina 1995, 15).

Kljub vse bolj krvavim spopadom in vse hujši begunski krizi je mednarodna skupnost odločnejše posegla v dogajanje v Bosni in Hercegovini šele maja 1993, ko so srbske sile obkolile nekatera mesta z večinskim bošnjaškim prebivalstvom, vendar se je etnično čiščenje nadaljevalo. Tako so julija 1995 srbske sile vkorakale v nekatera mesta ter muslimansko prebivalstvo izgnale na območje Tuzle, od koder se je pred tem moralo izseliti hrvaško in srbsko prebivalstvo (Latal 1994, 5 in Delo 1995, 5).

Več kot dva milijona beguncev je moralo zapustiti svoje domove. Po ugotovitvah Visokega komisariata OZN za begunce (UNHCR) in nekaterih vladnih institucij naj bi ob koncu spopadov največ beguncev in razseljenih oseb živelo na območjih Bosne in Hercegovine, ki

so bile pod zaščito OZN (približno 1,2 milijona ljudi). Precej se jih je naselilo tudi v državah, ki so nastale na območju nekdanje Jugoslavije, ter drugih državah (Delo 1999, 7).

Večina pregnanih oseb se vse do danes ni mogla vrniti na svoje domove, zlasti ne tisti begunci hrvaške in muslimanske narodnosti, ki so se bili prisiljeni izseliti iz območij v Republiki Srbski. Težave se pojavljajo tudi pri vračanju lastnine beguncev in razseljenih oseb. Vračanje beguncev in razseljenih oseb na svoje domove v Bosni in Hercegovini predstavlja grožnjo varnosti iz neposrednega okolja. Odgovornost za rešitev tega problema mora v tem primeru prevzeti Evropa, kajti potencialno žarišče je na njenem prostoru. Njeno sodelovanje in podpis pod sprejetimi odločitvami o vračanju lastnine bi rešitvam dala dodatno verodostojnost in pomembno dejstvo za uresničljivost.

4.3.2.2 Kosovo

Kosovska kriza je, potem ko so se razmere v Bosni in Hercegovini in na Hrvaškem umirile, ponovno pripeljala do begunske krize mednarodnih razsežnosti. Dogajanje v tem obdobju je lahko primerljivo z etničnim čiščenjem s strani Nemcev v drugi svetovni vojni ali pa s Stalinovimi razselitvami Nemcev ter ostalih neruskih prebivalcev ob Volgi in severnem Zakavkazju. Po nekaterih podatkih je bilo samo v letu 1999 razseljenih približno 830.000 ljudi, v glavnem je šlo za albansko prebivalstvo, katerega večino so srbski vojaki pregnali v Albanijo in Makedonijo. Ker je bil pritisk beguncev zlasti na Albanijo in Makedonijo prevelik, so se v reševanje begunske krize vključile tudi druge države.

4.3.2.3 Srbija

Po izbruhu vojn na območju držav Zahodnega Balkana je prišlo do velikih migracij prebivalcev srbske narodnosti iz teh držav, ki so zaščito pred vojnim nasiljem poskušali najti v Republiki Srbiji. Glede na intenzivnost bojnih delovanj ter vir podatkov je Srbija sprejela približno 800.000 beguncev iz različnih držav (Vlada republike Srbije).

Že tako težak položaj beguncev je poslabšalo še dejstvo, da so pripadniki srbskega notranjega ministrstva od junija do septembra 1995 pošiljali policijske patrulje po območju Republike Srbije, ki so izvajale aretacije vseh moških beguncev, ki so prihajali iz območij, kjer so potekale vojne in so srbske sile izgubile nadzor nad določenim delom ozemlja. Policijskim

patruljam iskanje teh oseb ni povzročalo večjih težav, saj so spiske z naslovi bivanja dobivali od srbskega Rdečega križa oziroma Komisariata za begunce. Po aretaciji so bili ujetniki pripeljani v zbirne centre, največkrat so bile to policijske postaje ali pa gasilski domovi, nato pa so bili z oboroženim spremstvom prepeljani do taborov za urjenje, kjer so bili izpostavljeni raznim oblikam maltretiranja, poniževanja, mučenja ali pa so bili takoj prepeljani na območje bojnih delovanj v eno izmed sosednjih držav, kjer so se bojevale srbske enote. Najbolj zloglasen tabor za urjenje je bil v Erdutu.

Glede na ocene Helsinškega komiteja Srbije je leta 2005 v omenjeni tabor v Erdutu prišlo približno 20.000 beguncev. Ta ista organizacija je od srbske vlade zahtevala, da prepreči nasilno mobilizacijo, od srbskega tožilstva pa je zahtevala, da začne kazensko preganjati vse, ki so kakor koli povezani oz. vpleteni v omenjena dejanja. Kot odgovor na vse zahteve pa je Helsinški komite dobil razlago z Ministrstva za informiranje Srbije, da niso seznanjeni z dejstvom, da se izvaja mobilizacija, razlagali so celo, da ministrstvo za notranje zadeve vrača vojaško sposobne moške na zahtevo Vlade Republike Srbske krajine, ki jim je skupaj z zahtevo posredovala seznam vseh za vojsko sposobnih moških (Jović in Ljubičić).

Julija 2001 je Komisariat za begunce Republike Srbije v sodelovanju z UNCHR v Republiki Srbiji objavil podatek, da se v Srbiji nahaja še 451.980 pregnanih oseb, od katerih jih 377.731 izpolnjuje pogoje za pridobitev statusa begunca, ostali pa po mednarodnih pravilih ne izpolnjujejo teh pogojev (Vlada republike Srbije).

4.3.2.4 Makedonija

Junija 1999 je Andrej Kazakov, v. d., vodja jugoslovanske pisarne Visokega komisariata za begunce pri Združenih narodih, v intervjuju dejal, da se po ocenah njihove pisarne in njihovih makedonskih kolegov v Makedoniji nahaja približno 249.000 beguncev s Kosova (Kazakov 1999). Približno polovica beguncev je bila nameščena po taborih, med katerimi je največji kompleks Stenkovac, v katerem je prebivalo približno 60.000 ljudi. Večina vseh taborov je bila urejena kot šotorišče, ki pa je postajalo vse bolj tesno zaradi priliva novih beguncev. V večini taborov ni bilo možno zagotavljati toplih obrokov.

Stanje higiene je bilo še bolj kritično od prehrane. Res da so bili postavljeni začasni tuši, vendar jih večine ni bilo možno uporabljati, tako da begunci niso imeli možnosti umivanja, tuširanja, britja.

Problemi prepolnih taborov in nezadostno organizirano družabno življenje so bili razlog, da so se v javnosti pojavile govorice o možnem begunskem upor. Te govorice so bile dopolnjene s špekulacijami, da so makedonski Albanci, ki so na svoje domove sprejeli približno 100.000 kosovskih beguncev, nezadovoljni zaradi pomanjkanja življenjskega prostora in pomanjkanja finančnih sredstev za zagotavljanje prehrane. Vse te, v medijih objavljene špekulacije, so se kasneje izkazale za neresnične.

Edina optimistična stvar je bilo zdravstveno stanje beguncev, saj kljub izredno slabim higienskimi razmeram ni prišlo do pojave epidemij. Begunci so lahko uporabljali zdravstvene usluge v taboru, na voljo pa jim je bil tudi klinični center Tetovo, makedonske javne lekarne so jih oskrbovale s potrebnimi zdravili, če so jih imeli na zalogi (Blaževski, 1999)). Leta 2005 so kosovski begunci dobili možnost, da Makedonijo zaprosijo za politični azil, vendar se je večina temu odrekla, saj so predvidevali, da bodo preseljeni v države Zahodne Evrope oziroma v ZDA.

Ponujene ugodnosti ob zaprosilu za politični azil je podprla tudi Evropska unija, vendar odziva ni bilo, so ugotovitve IWPR. Predstavnica Ministrstva za notranje zadeve Makedonije, Mirjana Konteska, je za IWPR dejala, da bodo tisti begunci, ki ne bodo zaprosili za politični azil, tretirani kot tujci in bodo poslani v države, iz katerih so prišli (Steinberg, 2005).

Priseljevanje v posamezne države predstavlja določene težave za državo, v katero so se posamezniki priselili. Največkrat se težave kažejo v brezposelnosti teh oseb, družba jih ne sprejme, v njih vidi krivca za morebitno krizo v državi, kar lahko posamezniki ali skupine izkoristijo kot razlog za razpihovanje sovraštva do njih. Na območje Bosne in Hercegovine se je med vojno doselilo večje število vahabitov⁶, po vojni v omenjeni državi pa se je vahabizem razširil v Srbijo, Makedonijo in na Kosovo.

4.3.3 Nacionalizem in verski ekstremizem

Jugoslovanski narodi so imeli znotraj Jugoslavije kar veliko stopnjo samostojnosti – nihče jim ni vsiljeval mišljenj drugih narodnosti. Ko so se nevarnosti pred izgubo narodne identitete z

⁶ Smer v islamu, katera se ima za najbolj pravoverno. Nastala je v Savdski Arabiji v 17. stoletju. Vahabiti se zavzemajo za vračanje islama k njegovim koreninam, ne marajo alkohola in glasbe. Od 70. let prejšnjega stoletja vlagajo ogromna finančna sredstva v revne muslimanske države pod pogojem, da sprejmejo vahabitskega imama (duhovnika).

razvojem demokracije v zahodnih državah (zlasti v Avstriji in Italiji) za jugoslovanske narode zmanjševale, so nekateri pripadniki teh narodov pričeli z nacionalističnimi težnjami po lastni državi enega naroda. Takratni voditelj države, Josip Broz Tito, je rastoče nacionalizme v jugoslovanskih republikah uspešno blažil s svojim ugledom in karizmo. Po njegovi smrti so se nacionalistične ideje v vseh republikah razplamtevale, nacionalizem se je širil in tudi mnogo predstavnikov tedanje oblasti je podleglo nacionalističnim skušnjavam. Jugoslavija je postajala vse bolj ogrožena s strani separatističnih posameznikov in se temu upirala, kolikor se je dalo. Vse je kulminiralo do velikega poka ob koncu osemdesetih in v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja, ko so nacionalisti izpodrinili z oblasti vladajoče komuniste v državah nekdanje Jugoslavije in so se verniki osvobodili še zadnjih nekaj ovir, ki so jih motile pri uresničevanju svoje vere. Številni opazovalci iz zahodnih držav so upali, da bo postkomunistična demokracija omogočila versko svobodo, hkrati pa zgradila sekularne, demokratične države, osvobojene strankarskih vplivov organizirane religije. Vendar pa so ta upanja padla v vodo. Kmalu je postalo jasno, da voditelji verskih skupnosti na tem območju poleg svojih duhovnih dolžnosti hrepenijo še po političnem vplivu.

Verski voditelji so se izkazali za najbolj zavzete privržence nacionalizma, v nekaterih primerih pa so se pojavili celo kot glavna grožnja za stabilnost in ovira na poti do sprave.

Od leta 1990 je bilo v Bosni in Hercegovini in na Kosovu opaziti skupni razvoj zgodovinskih dogodkov: nacionalistična politična mobilizacija, nasilno prostorsko ločevanje na podlagi etnične pripadnosti, etnično čiščenje in genocid, oborožen spopad, pogajanja o mirovnih sporazumih, mednarodni nadzor, divja korupcija ter postopno, vendar zaskrbljujoče uvajanje islamskega fundamentalizma. Čeprav se je nasilni razpad Jugoslavije začel z oboroženim spopadom v Sloveniji in na Hrvaškem, sta v vojnah, ki so spremljale razkroj Jugoslavije, najbolj trpeli Bosna in Hercegovina in Kosovo. V tem času so prebivalci obeh območij okusili zapleten medsebojni vpliv vere in nacionalnosti. Na obeh območjih je živelo prebivalstvo mešane nacionalne in verske pripadnosti, vendar se je struktura prebivalstva v teh dveh regijah precej razlikovala. Srbi so naseljevali obe območji, vendar na nobenem niso bili prevladujoča skupina.

Leta 1991 (zadnje leto, ko je bil opravljen celovit popis prebivalstva na obeh območjih) so Albanci predstavljali 82 %, Srbi 10 %, ostale narodnosti pa 8 % kosovskega prebivalstva, ki je štel 1.954.747 ljudi. Drugače pa je bilo v Bosni in Hercegovini, kjer ni nobena narodnost

predstavljala absolutne večine. Od 3.354.911 prebivalcev Bosne in Hercegovine je bilo 17 % Hrvatov (ki se na splošno povezujejo s katolicizmom), 31 % Srbov (ki se na splošno povezujejo s srbsko pravoslavno cerkvijo), 44 % bosanskih Muslimanov (ki se na splošno povezujejo z islamom), ostalih 8 % pa so bili Jugoslovani in »drugi« (Donia 2007, 1–2).

4.3.3.1 Bosna in Hercegovina

Do leta 1840 se je nacionalizem med južnimi Slovani začel nepovratno razvijati na podlagi verskih ločnic. V krščanskih skupnostih sta bila cerkev in narod tesno povezana. Katoliška cerkev in njeni visoki uradniki so bili glavni akterji hrvaškega nacionalizma, srbska pravoslavna cerkev pa je podpirala srbske nacionalne cilje. Politični organizatorji v devetdesetih letih prejšnjega stoletja so sicer v zelo različnih okoliščinah nadaljevali zgodovinski vzorec iz devetnajstega stoletja in od cerkve pričakovali, da bo pomagala oživiti srbsko kulturo in podpreti politične zahteve.

Srbska demokratična stranka (SDS), ki jo je vodil Radovan Karadžić, se je v Bosni in Hercegovini pritoževala, da se je nivo srbske kulture pod komunističnim režimom zmanjšal zlasti tam, kjer srbska pravoslavna cerkev ni mogla izvajati svojih dejavnosti. V ta namen so ustanovitelji Srbske demokratične stranke pozvali k sodelovanju srbsko pravoslavno cerkev in njeni enakopravni vključitvi v življenje Srbov.

Enako kot bosanski Srbi so tudi bošnjaški voditelji v Bosni in Hercegovini leta 1990 oblikovali dominantno nacionalistično Stranko demokratične akcije (SDA), ki so jo opredelili kot »stranko državljanov in ljudi iz muslimansko kulturno – zgodovinskega kroga«. Podobno kot bosanski Srbi iz SDS so pozdravili demokracijo, zavrgli komunizem in se veselili konca (eno)strankarskega monopola, ki je imel za posledico strankarsko državo. Voditelji stranke SDA v programu stranke niso posebej omenili islamske skupnosti, temveč so pozvali k popolni svobodi dejavnosti vseh religij v Jugoslaviji in neodvisnosti njihovih verskih skupnosti. Podprli so ohranitev Jugoslavije kot svobodne skupnosti neodvisnih suverenih narodov in republik v obstoječih federalnih mejah in poudarili spoštovanje celovitosti Bosne in Hercegovine ter nacionalnih posebnosti Muslimanov v Bosni in Hercegovini. Program je izrecno podprl demokratično državo in ni vseboval ničesar, kar bi kazalo na naklonjenost do elementov islamskega fundamentalizma, kot so oblikovanje islamske države ali izvajanje islamskih zakonov v Bosni in Hercegovini. Ne glede na program so nacionalisti oživili verske

in nacionalne simbole, ki so bili v času socializma prepovedani, starim simbolom vlili nove pomene in izumili nekaj novih simbolov in s tem je bilo jasno, da so verski uradniki podprli nacionalistične stranke.

Še preden se je začela vojna, je bila vsaka nacionalna stran v Bosni in Hercegovini v krčevitem boju za ozemlje prisiljena poiskati pomoč od zunaj v človeških virih in materialu. Vse tri sprte strani v Bosni in Hercegovini so mobilizirale ljudi in materialna sredstva predvsem z namenom, da bi se lahko učinkoviteje bojevale. Med vojno so nacionalisti napadali mošeje in cerkve z namenom, da bi uničili nacionalne simbole drugih nacionalnih skupnosti. Srbski nacionalisti v Bosni in Hercegovini so med izvajanjem svojega načrta za oblikovanje etnično čiste države in uničevanjem (brisanjem) sledi drugih skupin porušili večino mošej na območjih, ki so jih nadzorovali, tako da je ozemlje Republike Srbske ostalo večinoma brez islamskih verskih zgradb (Donia 2007, 6–7).

4.3.3.2 Kosovo

Kosovski Albanci so iz komunizma prišli z značilnostmi, ki se razlikujejo od Srbov, Hrvatov in Bošnjakov. Za razliko od južnih Slovanov, pri katerih so se nacionalne razlike razvijale na podlagi verskih ločnic v devetnajstem in dvajsetem stoletju, so se Albanci v poznem devetnajstem stoletju povezali kot en združen narod albansko govorečih prebivalcev, ne glede na versko pripadnost. Albanci so morali sprejeti versko raznolikost kot del svojih teženj po opredelitvi svoje nacionalne identitete. Upoštevali so razlike, ki so ločevale muslimane, kristjane in pravoslavce, vendar jih sami niso uveljavljali. Medtem ko so se Srbi, Hrvati in Bošnjaki močno opirali na religijo in versko tradicijo pri krepitevi svoje nacionalne identitete, je bilo pri Albancih prisotno tveganje, da bodo razdeljeni, če se bodo zatekli k religiji. Kosovski Albanci so skoraj vsi muslimani po veri ali verski tradiciji. Le nekaj tisoč jih je katoličanov, pravoslavnih Albancev pa na Kosovu praktično ni. Zato je kljub albanskemu verskemu pluralizmu islamska skupnost na Kosovu predvsem albanska institucija, ki neomajno podpira albanske nacionalne vrednote in je pomemben steber albanskega nacionalizma (Donia 2007, 7).

Tako kot tri glavne narodnosti v Bosni in Hercegovini so tudi kosovski Albanci pred prvimi svobodnimi volitvami sledili enemu karizmatičnemu voditelju in eni prevladujoči politični stranki (LDK – Lidhja Demokratike e Kosoves). Poučeni z nacionalizmom, ki so ga videli na

Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini, so se tudi Albanci želeli odcepiti od Srbije, še zlasti po tem, ko so Srbi, ki so Albance obravnavali kot nekakšen narod, ki jim je odvzel »zibelko srbstva Kosovo«, odganjali z njihovih domov. Na drugi strani so bili tudi Albanci dokaj netolerantni do drugih narodnosti na Kosovu in so jih prav tako skozi nadlegovanja, šikaniranja in grožnje pripravili do tega, da so ti pričeli zapuščati svoje domove. Slobodan Milošević je enkrat za vselej hotel rešiti albanski problem na Kosovu, ki mu je grozila odcepitev od matične države zaradi separatističnih teženj albanskega naroda.

Znano je, da Albanci zaradi svoje velike natalitete preraščajo druge narode in tako ogrožajo narodno identiteto tamkajšnjih narodov. Tega se je zavedal tudi Slobodan Milošević in pričel je z izgonom kosovskih Albancev z njihovih domov, s čimer je povzročil ogromno humanitarno krizo. Vse nasilnejši spopad med (Miloševićevimi) srbskimi tolpmi in Kosovsko osvobodilno vojsko (UCK – Ushtria Clirimtare e Kosoves) so pomenili zastrašujočo znano zgodnje opozorilo zahodnim politikom o možnem etničnem čiščenju, ki ga je Slobodan Milošević načrtoval proti nesrbskemu prebivalstvu (Donia 2007, 8).

Mednarodna skupnost se je začela prepozno odzivati predvsem zaradi zadržkov nekaterih vodilnih evropskih držav (Rusije, Francije, Italije, Grčije). V nadaljevanju tega so tuji diplomati zahtevali, da Slobodan Milošević umakne svoje (srbske) sile s Kosova in dovoli mednarodnim mirovnim silam, da nadzorujejo območje. Ko je srbski voditelj to zavrnil, je Nato začel izvajati zračne napade na cilje na Kosovu in drugje na območju Republike Srbije. Po 78 dneh Natovega bombardiranja in srbskega etničnega čiščenja je Milošević kapituliral in sklenil mirovni sporazum. Resolucija Varnostnega sveta 1244, sprejeta 10. junija 1999, je omogočila upravljanje Kosova s strani UNMIK (Začasna misija Združenih narodov na Kosovu), medtem ko je Kosovo pravno formalno ostalo srbska pokrajina vse do razglasitve neodvisnosti. Srbija je v tej vojni pokazala ogromno sposobnost propagandne vojne, kot jo je bilo moč zaslediti le še na Hrvaškem. Srbi so uspeli opozoriti na napake znotraj Nata, ki je zaradi številnih napak moral najti grešnega kozla za vso situacijo. Grešnega kozla so našli v Slobodanu Miloševiću, četudi so sami v veliki meri odgovorni za vojne v Jugoslaviji z nesposobno politiko in dejanskim podpihovanjem vojne (Vojne v Jugoslaviji).

4.3.3.3 Makedonija

Med narodi na balkanskem polotoku imajo Makedonci posebno mesto. Propad socialrealističnih režimov je prinesel vrsto izzivov, ki pa so povzročili številne medetnične konflikte ter krize na območju nekdanje Jugoslavije in Makedonija ni bila izvzeta iz tega. Kriza je bila tako globoka, da so nekatere državne institucije preprosto nehale delovati, država pa se je pogreznila v globok kaos. Sledil je množičen beg iz države, humanitarno katastrofo pa so preprečili in omilili njene posledice z mednarodno intervencijo.

Po osamosvojitvi leta 1991 se je za Makedonijo začela težka pot ohranjanja neodvisnosti in teritorialne celovitosti. Kmalu po osamosvojitvi je doživela neprijetni soočenji z zahtevami Grčije in Bolgarije, ki sta jo obtoževali teritorialnih pretenzij. Medtem ko so se odnosi z Bolgarijo kmalu uredili, je Republika Makedonija s strani Grčije doživela gospodarsko blokado, predvsem zaradi njenega imena. Zaradi skromnih obrambnih in varnostnih sil se je oprla na pomoč od zunaj, predvsem na ZDA, ki so v Makedoniji videle oporo za svojo politiko na Balkanu. Kljub vsej pomoči in interesom od zunaj se Makedonija ni mogla izogniti medetničnemu konfliktu med večinskim makedonskim in manjšinskim albanskim prebivalstvom (Tatalović 1999, 1042).

Medetnični konflikt se je nakazoval od leta 1992 z ustanovitvijo »Iliride« preko zavrnitve skopske vlade, da bi Albanci dobili univerzo v svojem jeziku. Ogrožanje varnosti na podlagi medetničnega konflikta v Republiki Makedoniji so leta 1999 poglobili Natovi napadi na Zvezno republiko Jugoslavijo, kar je povzročilo približno 550.000 beguncev s Kosova v Makedonijo (Smith 2003, 54–55).

Leta 2001 je ob izbruhu medetničnega konflikta v Republiki Makedoniji prišlo do dokaj nerazumljive poteze vladajoče strukture, ki se ni odzvala z lastnimi silami, ampak je na podlagi svojega članstva v Partnerstvu za mir pričakovala pomoč Nata. Njihovo nezavedanje problema oz. vodenje napačne politike v tistem času potrjuje izjava takratnega predsednika Borisa Trajkovskega, da je vstajo albanske manjšine povzročil mejni sporazum med Srbijo in Črno goro. Marca 2001 je prišlo do oboroženega napada Albancev na makedonske policijske enote, kar je vodilo v medetnične konflikte, ki so trajali vse do podpisa Ohridskega sporazuma avgusta 2001 (Zigmund 2001, 8–12).

Po podpisu Ohridskega sporazuma se začenjajo razmere v medetničnih odnosih umirjati, vendar je prisotnost medetničnega konflikta med makedonsko večino in albansko manjšino stalno prisotna in je neposredno povezana z ostalimi oblikami notranjega ogrožanja. Medetnični konflikt je poleg organiziranega kriminala največja grožnja varnosti v Makedoniji in je vzpodbujan z obeh strani v konfliktu. Makedonska stran ga vzpodbuja s svojim načinom izvajanja notranje politike, albanska stran pa s svojimi zahtevami po vse večji avtonomiji in z oboroženimi konflikti znotraj Makedonije, ki so v večini vzpodbujani s strani Albancev na Kosovu (Svetanič 2007, 91–92).

4.3.3.4 Srbija

Izbruhi nacionalizma so bili po razpadu socializma odziv na dolga leta partijske vladavine, ki je v ljudeh zabrisala večino tradicionalnih identifikacij (Salecl 1993, 141). Srbski nacionalizem, ki ga je nekaj desetletij po drugi svetovni vojni uspešno slepila in nadomeščala komunistična ikonografija s takratno vlado na čelu, se je po razkroju komunizma vrnil še silovitejše. To se je pokazalo z vojno na Balkanu, kjer je srbski nacionalizem postajal nevarnost za sosednje narode, pa tudi za Srbe same. Zgrajen na mitoloških razlagah in zlorabah srbske zgodovine je deloval neracionalno in destruktivno (Klepec 2002, 17).

Srbski avtoritarni populizem je proizvedel celo mitologijo boja proti zunanjemu in notranjemu nacionalnemu sovražniku. Prvi največji sovražnik so bili Albanci, ki naj bi z željo po odcepitvi srbske avtonomne pokrajine Kosovo kradli srbsko zemljo in kulturo. Drugi sovražnik, ki ogroža oblast ljudstva in od znotraj spodjeda srbsko nacionalno identiteto, je bila narodu odtujena birokracija. Tretji sovražnik so postali Hrvati, ki naj bi izganjali srbsko prebivalstvo iz zgodovinskih srbskih ozemelj na Hrvaškem. Nenazadnje so konec osemdesetih let, poleg Albancev, za Srbe postali nacionalni sovražniki tudi Slovenci, ki bi naj s podpiranjem albanskega separatizma omejevali moč Srbije (Salecl 1993, 151).

Slobodan Milošević je s svojo skupino postal izvršitelj politike nacionalnega gibanja o ustanovitvi Velike Srbije. S spretno propagando in manipulacijo je na svojo stran pridobil večino Srbov iz drugih republik s parolami: »Vsi Srbi morajo živeti v eni državi«, »Srbija je povsod, kjer živijo Srbi in kje se nahajajo srbski grobovi«, Srbi imajo te cilje pravico doseči z vsemi sredstvi, institucionalno ali zunaj institucionalno, po mirni poti ali z bojem« (Tomic 1999, 69–70).

Na področju simbolične sublimacije je srbska pravoslavna cerkev še naprej igrala osrednjo vlogo pri podpiranju srbskega nacionalizma. Ko so Srbi v Republiki Srbski postali že zasičeni z vprašanjem prihodnosti Kosova, so visoki cerkveni uradniki še naprej poudarjali svoje argumente za ohranitev cerkvenega premoženja na Kosovu pod pristojnostjo srbske države. Vodje Srbske pravoslavne cerkve v Srbiji in na Kosovu so podprli težnje Srbije po prevzemu politične in vojaške oblasti na Kosovu. Na podlagi podatkov o srbskih pravoslavnihi samostanih, ki so bili zgrajeni na Kosovu v srednjem veku, so cerkveni uradniki trdili, da je Kosovo duhovno središče njihove cerkve in da državna cerkev, kot je njihova, nikoli ne more dovoliti, da bi bil njen center v tuji državi. S temi in drugimi združevanji političnih in verskih interesov je srbska pravoslavna cerkev v devetdesetih letih prejšnjega stoletja delovala kot kritičen, vendar podrejen akter srbskega nacionalizma na Kosovu, v Bosni in Hercegovini, Srbiji in na Hrvaškem (Donia 2007).

4.4 MOŽNA KRIZNA ŽARIŠČA

Danes je po eni strani zelo težko, po drugi strani pa zelo lahko govoriti o varnosti v regiji. Lahko zato, ker imamo v bližnji preteklosti izvrsten primer grožnje evropski kolektivni varnosti: kosovsko krizo in še celo jugoslovansko kalvarijo pred tem, težko pa zato, ker danes, po dokaj uspešni stabilizaciji Balkana, tako rekoč ni niti ene trde grožnje varnosti v regiji, torej ni grožnje neposrednega konflikta znotraj Evrope.

Treba pa je pojasniti nekoliko sporno trditev, da je Balkan uspešno stabiliziran, kar nikakor ne ustreza vsakodnevnim novicam iz držav Zahodnega Balkana. Že to, da so na mejah posameznih držav v omenjeni regiji prisotne tuje oborožene sile, nam nakazuje, da je mir lahko le navidezen in bo regija ostala mirna le ob njihovi prisotnosti. Vsekakor se te grožnje ne kažejo v količini orožja in številu vojakov na mejah, temveč v političnih pogajanjih in vse glasnejših nastopih veljakov posameznih držav, ki razlagajo svoje videnje stabilizacije in razvoja tega območja.

Dejstvo je, da mednarodna skupnost danes na Balkanu uspešno ohranja status quo – premirje, ki pa bo za svojo konsolidacijo potrebovalo še marsikatero mirovno konferenco, ki bo morala tako ali drugače definirati odnose med državami v regiji (Kosovo, Makedonija, Srbija, Bosna in Hercegovina).

Varnostna situacija na območju Zahodnega Balkana je še vedno negotova, izkazuje pa se predvsem kot:

- nestrpnost, ksenofobija in nacionalizem,
- nerazvita demokratična politična kultura in pomanjkanje idej za doseganje kompromisov,
- nevojaške grožnje varnosti in stabilnosti v regiji (korupcija, organiziran kriminal, tihotapljenje blaga, droge ...),
- migracije, begunci, razseljene osebe.

Trenutno je v regiji kar nekaj bolj ali manj eksplicitnih konfliktov, ki lahko ob stopnjevanju postanejo celo prave vojaške grožnje varnosti. V tem smislu je treba izpostaviti:

- spor med Črno goro in Hrvaško okrog položaja manjšin, vrnitve beguncev in razseljenih oseb ter njihovega imetja ter Prevlake,
- spor med Hrvaško in Bosno in Hercegovino glede stopnje državnosti Hrvatov v Bosni in Hercegovini,
- spor med Bosno in Hercegovino ter Srbijo glede položaja srbske populacije v Bosni in Hercegovini,
- ohranjanje celovite Bosne in Hercegovine kot Daytonске konstrukcije,
- spor med Kosovim in Srbijo glede enostranske razglasitve neodvisnosti in nastanka nove države, razumevanje in način reševanja nacionalnega vprašanja na Balkanu med srbsko in albansko populacijo, ki je v polnem razkoraku s sodobnim konceptom državljske države in razumevanjem človekovih pravic,
- spor v trikotniku med Srbijo, Albanijo in Makedonijo glede Kosova, zahodne Makedonije in južne Srbije,
- spor med Makedonijo in Grčijo glede imena države ter zaradi drugih nacionalnih problemov, ki jim ni videti konca, prav tako pa ni videti rešitve. Spor se celo zastruje na področju okrog nacionalne pripadnosti prebivalcev na severu Grčije, o katerih v Skopju trdijo, da so Makedonci, Grčija pa to zanika,
- nezakonita dejanja (tihotapljenje orožja, drog, belega blaga ...) na območju mej med Srbijo, Albanijo, Črno goro in Kosovim,
- korupcija in kriminal v državah z nizko gospodarsko rastjo (Srbija, Kosovo, Makedonija, Bosna in Hercegovina),
- velika neenakomerna rast prebivalstva predvsem albanske populacije.

Razloge za navedena krizna območja in za omejitve trajne stabilizacije regije se lahko razvrsti v nekaj skupin:

- ekonomski razlogi
 - dejstvo je, da so vojne in druge oblike groženj oblikovali zelo slabo ekonomsko osnovo, ki je postala zavora razvoja demokracije,
 - nestabilnost, ki je še vedno prisotna, je ključni dejavnik odvrčanja potencialnih investorjev,
 - ni močnih institucij, ki so pomembne in potrebne za prisotnost na tržišču,
 - gospodarstvo je v regiji na zelo nizki ravni, kar pomeni, da je tudi manj konkurenčno na svetovnem trgu in s tem tudi otežuje ekonomski razvoj posameznih regij.
- verska prepričanja
 - na Balkanu še vedno obstajajo predstavniki treh svetovnih religij, katerih delovanje je usmerjeno v nacionalizem, nestrpnost in ksenofobijo,
 - cerkev se relativno pogosto vključuje v delovanje politike,
 - odmikanje cerkve od države se ni realiziralo.
- demografske spremembe
 - neenakomerna poseljenost in razporeditev prebivalstva,
 - neenakomerna rast prebivalstva,
 - sprememba nacionalne strukture prebivalstva v posameznih državah.
- zgodovinska dejstva
 - veliko vojn na tem območju,
 - ni bilo premirja med etničnimi skupinami v končanih vojnah,
 - prisotnost nacionalizma in šovinizma.
- vojni razlogi
 - oborožene sile niso v celoti pod kontrolo demokratičnih sil,
 - preživele strukture se še zmeraj nahajajo znotraj teh sil in s tem ogrožajo demokracijo in mir.
- politična legitimnost
 - niso izgrajene močne legitimne institucije,
 - ni v celoti utemeljena razdelitev oblasti,
 - prevladujejo polpredsedniški sistemi,

- nerazvita demokratična politična kultura in pomanjkanje idej za doseganje kompromisov,
- deli Balkana bi padli v kaos brez mednarodne prisotnosti (Bosna in Hercegovina, Kosovo, Makedonija),
- avtoritativna politična kultura.

4.5 MOŽNI SCENARIJI

4.5.1 Novi konflikti na območju Balkana

Predpostavka:

Pomoč zahoda bo še vedno pogojena s političnimi in drugimi razlogi. Demokratična nerazvitost vlad posameznih držav na območju Balkana ni v stanju spremljati tempa ter zahtev, ki jim jih nalaga mednarodna skupnost tako na političnem, ekonomskem, gospodarskem, monetarnem in na drugih področjih. Zaradi tega in ohranjanja svoje kredibilnosti bo mednarodna skupnost postopno zmanjševala podporo, ki so jo deležne države Zahodnega Balkana.

Razvoj dogodkov:

- Pojavljala se bo vse večja ekonomska kriza, ki pa je značilna za države v tranziciji.
- Na moči pridobivajo nacionalistične in druge skupine, katerih delovanje je usmerjeno proti Evropi, postopno prihaja do njihove prisotnosti v vladah posameznih držav. Mednarodna skupnost ne želi sodelovati s takimi vladami in zamrzne odnose z njimi. Podpore Evropske unije, Združenih držav Amerike in drugih mednarodnih organizacij, ki so jih bile deležne te države, so prekinjene.
- Prihaja do pojavov sovražnih gest – medetničnih konfliktov do drugih narodnosti in s tem do možnosti spopada in s tem migracij, beguncev in razseljenih oseb.
- Združene države Amerike po iraški in afganistanski avanturi trenutno niso pripravljene za resno posredovanje, Evropska unija je politično razdvojena glede vojaške intervencije ter nima dovolj politične moči in sredstev za delovanje na zunanjepolitičnem planu.

- Prihaja do nasilnih konfliktov med Srbijo in Hrvaško okrog bosanskega vprašanja; med Srbijo in Kosovim glede kosovskega vprašanja; med Srbijo, Albanijo in Makedonijo glede ozemeljskih teženj posameznih držav.
- Organiziran kriminal in korupcija zaznamujeta obdobje.
- Pojavljata se humanitarna in zdravstvena kriza.

Posledice:

Pride do tretje balkanske vojne. Konflikt bo verjetno zamajal razvoj demokracije v svetu in predvsem kredibilnost mednarodnih institucij, kot so Evropska unija, Nato. Balkan ponovno postane izvor nestabilnosti vse Evrope.

4.5.2 Integracija in destabilizacija Evrope

Predpostavka:

Delno razumevanje evropskih usmeritev, preveliko političnih pogojev, ki jih mednarodna skupnost nalaga državam na tem območju, vodi do krize in večje moči nacionalistov.

Razvoj dogodkov:

- Regija se vključuje v Evropsko unijo brez predhodnih rešitev okrog statusa manjšin, meja in drugih spornih vprašanj ter brez pomembnih transformacijskih postopkov.
- Vključevanje v Evropsko unijo Hrvaške do leta 2013, Srbije, Bosne in Hercegovine, Makedonije in Albanije pa do leta 2017.
- Balkanske napetosti se postopno prenesejo v okvirje Evropske unije. Prihaja do večanja napetosti in razdora med članicami Unije ter čakajočimi na vstop. S koriščenjem nekaterih zgodovinskih dejstev in sporov med temi državami se upočasnjuje sprejem novih članic v EU.
- Z vstopom zadnjih štirih (iz druge alineje) držav v Evropsko unijo bo v teh državah postopno prevladovala politika desno usmerjenih političnih strank, ki pa bodo imele svoje zahteve do Unije:
 - Bosna in Hercegovina naj bi bila formirana kot funkcionalna družba (federacija) z eno vojsko, enim ekonomskim prostorom in eno zunanjo politiko. S to trditvijo se strinjajo tudi vidni politiki Bosne in Hercegovine, ki govorijo, da je Bosna trenutno

razdeljena na dva bazena. Treba bi bilo narediti nekakšen filter, ki bi poskrbel za »isti režim vode v obeh« (Izetbegović 2008).

- Srbija se bo morala strinjati (in sprijazniti), da je izgubila Kosovo in s tem pokazati željo po vstopu v Evropsko Unijo.
- Albanija se bo morala strinjati, da ideja o »Veliki Albaniji« ni uresničljiva, kar pomeni, da se bo morala odreči težnjam po Kosovu in zahodni Makedoniji.
- Grčija bo pod pritiskom mednarodne skupnosti popustila glede imena Makedonije in bo priznala državo Makedonijo v mejah, kot jih ima omenjena država danes.
- Makedonija bo delovala kot skupnost dveh konstitutivnih in popolnoma enakopravnih narodov.

Posledice:

Napetosti med državami Zahodnega Balkana se prenesejo v strukturo Evropske unije, kar vodi do oteženega dela in funkcioniranja Unije. Evropska unija se bo prisiljena ukvarjati sama s seboj, namesto da bi bila aktivna v mednarodnem okolju kot pomembna sila.

4.5.3 Stabilizacija regije in Evrope

Predpostavka:

Evropska unija in balkanske države vlagajo velike in pomembne napore v transformacijo trenutnega stanja v demokratičnost države in regije kot celote. Pomoč pri stabilizaciji regije in s tem tudi Evrope vidim v naslednjih segmentih:

A. Drugačen in resen pristop držav Evropske unije, ki se odraža skozi:

- Ekonomski pristop: prispevati več sredstev za ekonomsko – gospodarsko obnovo regije in spremljati porabo teh sredstev, nuditi pomoč strokovnjakov pri graditvi, montaži in zagonu gospodarskih obratov.
- Kulturni pristop: kulturno osveščati ljudi in s tem skušati zatreti ali vsaj omiliti nacionalizem in separatizem, ki je trenutno prisoten; težiti k dvojni identiteti – nacionalni in evropski.
- Politični pristop: spoštovanje volje naroda, skušati vzpostaviti komunikacijo z demokratičnimi silami, ki težijo v Evropsko unijo, in jih skozi politiko in druge oblike podpreti.

B. Povečati sodelovanje med državami na Balkanu predvsem v:

- Kulturi: ponovno organizirati enoten balkanski kulturni prostor kot vez celotne regije, na teh območjih dati vse večjo težo umetnikom in jim urediti status.
- Ekonomiji: obnoviti obstoječe in ustvariti nove dogovore o prostem pretoku ljudi in blaga, svoje izdelke skušati plasirati na trge Evropske unije.
- Varnostnem sodelovanju: sodelovanje je zelo pomembno za stabilizacijo regije, zato je treba ustvariti povezavo med državami in s tem zmanjšati nezaupanje, ustvariti mehanizme za izmenjavo podatkov in informacij obveščevalnih služb, policije, razmisliti o ustanovitvi skupnih sli za hitro posredovanje.
- Politiki: ustanoviti mešano komisijo na nivoju države s ciljem ugotavljanja stanja in dejstev, ki so se dogajala v zadnjih dvajsetih letih. V vladah držav Zahodnega Balkana bi bilo treba sprejeti deklaracijo o nacionalnem premirju. Za uspeh premirja je potrebno soglasje vseh političnih in drugih strank.
- Posebnih oblikah sodelovanja: po sprejetju deklaracije o premirju je nujno nadaljevati s političnimi pogovori in dogovori o vračanju beguncev na svoje domove, o spoštovanju kulturne avtonomije in pravic manjšin.

Posledice:

Prihaja do dolgoročne stabilizacije regije, ustvari se dobra začetna osnova za ekonomski, politični, kulturni in skupni civilizacijski napredek. Moč tako organiziranega Zahodnega Balkana je večja, kar pripomore do vse aktivnejše vloge v regiji v globalnem okolju.

5 VARNOSTNE REŠITVE NA OBMOČJU ZAHODNEGA BALKANA

5.1 VLOGA MEDNARODNE SKUPNOSTI

Razmere v sodobnem svetu so zapletene in pomenijo izziv za varno in uspešno upravljanje človeške družbe. Človeška civilizacija je na prehodu iz dvopolarnega v večpolarni svet, v katerem razmerja moči med dejavniki, priložnostmi okolja in zmožnostmi dejavnikov niso dokončno postavljena. Uporaba sile se nevarno razrašča, izzivi pri zagotavljanju varnosti pa zahtevajo odgovore na politične, socialne, okoljske in druge probleme. Ekonomski, kulturni in drugi vzroki povečujejo razkorak med razvitimi državami in državami v razvoju. Vse to so problemi, ki jih je moč reševati zgolj z dialogom, sporazumi na različnih področjih, s spoštovanjem človekovih pravic, skratka s svetovno politiko.

Mednarodni prostor je danes prostor, v katerem razmere niso prav idealne, kajti prevladujejo različni nacionalni in drugi interesi. Prav poseben problem so razmere na Zahodnem Balkanu. Posledice morebitnega risanja novega zemljevida na Zahodnem Balkanu in rešitev, ki bi odstopale od načel enakopravnosti, celovitosti držav, bi bile nepredvidljive in lahko tudi pogubne za mir in sožitje na celotnem Balkanu. Vztrajanje na načelih ne pomeni lahke poti do rešitve. Evropa in mednarodna skupnost pa lahko prav na Balkanu utrdita načela modernega demokratičnega in varnostnega vzorca za urejanje odnosov med narodi in državami soodvisne človeške skupnosti v globaliziranem svetu.

Temeljna dilema, pri kateri je treba odgovoriti in iskati rešitev, je, ali bosta Evropa in mednarodna skupnost privolili v spreminjanje državnih meja tudi pri drugih državah, kot so to naredili v primeru Kosova, zaradi njihovega usklajevanja z etničnim okoljem. Ob reševanju balkanskega politično-varnostnega problema ima Evropa priložnost in dolžnost odgovoriti na vprašanje, ali naj na območju Zahodnega Balkana veljajo drugačna načela kot sicer ali pa za urejanje odnosov med tamkajšnjimi ter drugimi državami in narodi veljajo načela, ki veljajo za vse ostale. Gre za načela, ki so opredeljena v Helsinški listini o dokončnosti meja in njihovi nespremenljivosti s silo, o izogibanju sile pri reševanju sporov, o promociji človekovih individualnih in človekovih pravic, med katerimi so zelo pomembne tudi pravice etničnih manjšin. Če želi mednarodna skupnost nadzirati trenutne razmere na Balkanu, je jasno, da morajo veljati ista načela kot drugod in tudi na območju Zahodnega Balkana morajo

pripadniki različnih narodov in njihovi voditelji sprejeti odgovornost za to, da bodo našli načine sobivanja drug z drugim in ne drug proti drugemu.

Mednarodna skupnost je vedno sprejemala jasne odločitve glede prihodnosti Balkana. Sprejela jih je na vrhunskem zasedanju EU v Solunu leta 2003, v številnih resolucijah in poročilih. Vendar ko se ozremo nazaj, vidimo, da vse ni bilo tako enostavno. Dejstvo je, da sodelovanje na tem območju bistveno določajo politični odnosi med državami, ki so nastale na njenih tleh. Ti odnosi so še vedno močno zapleteni in polni obremenitev. Opraviti imamo s krizo zaupanja tako znotraj teh držav kot tudi med njimi. Prav na tem področju bi lahko mednarodna skupnost storila več in s tem bi Balkanu zagotovila ne le večjo blaginjo in varnost, ampak tudi življenje v skladu z demokratičnimi standardi in vrednotami. Predvsem pa bi preprečila, da bi Balkan postal sredstvo nove konfrontacije in delitev v svetu, kot se to že dogaja ob mednarodnem priznanju Kosova.

5.2 REŠITVE BALKANSKIH KONFLIKTOV

Dolgoročnejše rešitve balkanskih konfliktov so mogoče trdno postavljeni gabariti načel in vrednot ter njihova dosledna uporaba. Prav tako je pomembna večja vloga mednarodne skupnosti pri varnostnem, ekonomskem, političnem razvoju in razvoju na drugih področjih, ki omogoča demokratičen napredek regije. Odgovornost za rešitev balkanskih konfliktov mora v tem primeru prevzeti Evropa, kajti potencialna žarišča so pred njenim pragom. Problem stabilnosti in prihodnosti Balkana je evropski problem, saj je stabilnost Evrope v veliki meri odvisna od stabilnosti omenjenega območja. S tem, ko prevzame to odgovornost, se Evropa in s tem tudi Evropska unija lahko dokažeta kot pomemben akter v mednarodnem okolju. Seveda to ne pomeni, da je treba izločiti ostale države, kot sta Rusija in ZDA. Njuno sodelovanje in podpis pod sprejetimi odločitvami o politični prihodnosti držav Zahodnega Balkana bi rešitvam dala dodatno verodostojnost in pomembno dejstvo za uresničljivost.

Na podlagi opisanega lahko izluščimo naslednje možne ukrepe za rešitev balkanske krize:

- Treba bi bilo sklicati konferenco mednarodne skupnosti, na kateri bi postavili jasna načela o politični, varnostni, ekonomski in drugi prihodnosti Zahodnega Balkana.
- Zadeve na območju Zahodnega Balkana bi morali reševati celovito in s tem predvideti možne posledice za rešitve drugih, npr. Kosova za Bosno in Hercegovino, Srbijo in Makedonijo.

- Spoštovanje demokracije, človekovih pravic, notranje in zunanje varnosti, ekonomske usmerjenosti in manjšin je osnova za dolgoročno rešitev sedanjih zapletenih razmer na območju Zahodnega Balkana.
- Skušati bi morali ustaviti razvoj nacionalnih idej (Velika Srbija, Velika Albanija) kot najvišje vrednote posameznih struktur držav.
- Pripraviti je treba načrt vključevanja tega območja v evropsko integracijo in s tem odpirati realno perspektivo razvoja.
- V razvoj držav Zahodnega Balkana je treba vključevati vse evropske države, ki tudi nosijo odgovornost.
- Na različne načine je treba ustvariti medsebojno zaupanje med narodi v regiji na vseh področjih. S tem bodo države spoznale, da imajo veliko več skupnih interesov kot problemov, ki jih razdvajajo.
- Razvijati je treba regionalno sodelovanje.
- Znotraj regije je treba temeljiti na skupnih projektih, kot so na primer projekt o skupnem varnostnem sodelovanju, ki bi skušal rešiti oziroma zmanjšati vpliv migracijskih tokov, reševanje problema mednarodnega kriminala, trgovina z drogami, pranje denarja, terorizem ...

6 ZAKLJUČEK

Cilj moje naloge je bil preučiti varnostne razmere na območju Zahodnega Balkana, ki so temeljile na zgodovinskih dejstvih, postkriznem in trenutnem stanju. Na podlagi omenjenega sem v nalogi zajel in opisal nekatera (najverjetnejša) možna krizna območja in scenarije, ki bi lahko pripeljali do novih konfliktov in destabilizacije regije in posledično tudi Evrope, poskušal pa sem predstaviti potencialne varnostne in druge rešitve. Dejstvo pa je, da je danes izredno težko realizirati posamezne predlagane rešitve, vsaj dokler posamezniki, vlade oz. države ne spremenijo svojih stališč do sosednjih, mednarodno priznanih držav. Takšen primer je odnos srbske politike do Kosova, ko srbski predstavniki bojkotirajo določene sestanke, zasedanja, če bodo prisotni člani kosovske vlade.

Organizirani kriminal v vseh omenjenih državah izraža stanje resne grožnje varnosti, predvsem na točki, ko ga povežemo s korupcijo. Na Kosovu se grožnja notranji varnosti kaže predvsem v obliki razraščanja trgovine z drogami, belim blagom in korupcije državnih uradnikov. V Makedoniji, kjer je organizirani kriminal voden in organiziran iz zunanjega vira, je poleg cilja destabilizacije notranje varnosti verjeten obstoj velike nevarnosti, da trgovina z orožjem privede do oboroženega konflikta, ki bi imel po vsej verjetnosti omejen cilj, vendar lahko povzroči destabilizacijo celotne regije in širitev oboroženega spopada vsaj z omejenimi cilji. V Bosni in Hercegovini se je s hitro ekonomsko globalizacijo začel pojavljati gospodarski kriminal, ki je temeljil na neplačevanju davkov, carinskih prevarah in pranju denarja. Bosna in Hercegovina s svojo lego predstavlja pomembno tranzitno pot, ki služi za nelegalno transportiranje ljudi iz vzhoda na zahod. Spopad kriminalnih združb za prevlado nad posli in dobičkom lahko privede do oboroženega konflikta, ki bi imel po vsej verjetnosti omejen cilj, vendar lahko povzroči destabilizacijo celotnega območja in širitev oboroženega spopada vsaj z omejenimi cilji v regiji.

Primerjava vpliva migracij in beguncev nam pokaže, da ta indikator predstavlja najresnejšo grožnjo iz neposrednega okolja za omenjene države. V primeru vseh držav lahko pride do večjih migracij, ki bi bile posledica nestabilnih razmer v regiji oziroma v državah, na katere mejijo. Migracije in begunci kot vir ogrožanja iz neposrednega okolja bi imeli za posledico vzpodbuditev notranjih virov ogrožanja, ki bi izhajali iz ekonomskih, socialnih, medetničnih, zdravstvenih in notranjevarnostnih indikatorjev.

Etnično-nacionalni konflikti na Balkanu so postali stalen spremljevalec dogodkov na Balkanu v 20. stoletju, kar je pripeljalo do enega najbolj krvavih obdobj v regiji. Nadzirajo ga vodilne nacionalistične stranke in njihove povezane verske skupnosti. Vojne v Jugoslaviji so torej bile motivirane z nacionalizmom in verskim ekstremizmom, nestrpnostjo do drugih narodov (po veri in mišljenju) in ksenofobijo takratne družbe. Navkljub milijonskim žrtvam in neskončnemu trpljenju ljudi v regiji ni bil dokončno rešen še noben etnično-nacionalni problem. Mnogi od teh konfliktov so na pragu 21. stoletja videti še bolj zapleteni, ogrožajo varnost držav Zahodnega Balkana in s tem vnašajo varnostni nemir v širšo regijo.

Če gledamo širšo (evropsko) regijo, lahko trdimo, da se je možnost izbruha oboroženih meddržavnih spopadov zmanjšala, hkrati pa se je povečala ranljivost držav v tem prostoru na asimetrične grožnje in tveganja, katerih nosilci so praviloma nedržavni subjekti, njihov učinek pa ima transnacionalno razsežnost. Na varnost omenjene regije bo tudi v prihodnje vplivala varnost na Zahodnem Balkanu.

V močno soodvisnem mednarodnem okolju si nobena država svoje (nacionalne) varnosti ne more več zagotavljati povsem sama. V evropskem prostoru sta ključna dejavnika ohranjanja in zagotavljanja mednarodnega miru Evropska unija in Nato.

Mednarodna skupnost je poskušala umirjati razmere na območju Zahodnega Balkana že v času, ko so se na omenjenem območju odvijali oboroženi spopadi. Če ni bila uspešna z diplomacijo, je uporabila sankcije in celo vojaško silo.

Evropska unija bi morala na omenjeno območje vstopiti z ekonomskim načrtom (gospodarska obnova regije, sredstva za zagon gospodarstva, izobraževanje kadra ...) ter z načrtom, kako postopno spremeniti miselnost državljanov, da niso samo državljani posamezne države, ampak širše gledano tudi Evropejci oz. državljani Evrope.

7 LITERATURA

Blaževski, Teofil. 1999. *Makedonija ne želi izbeglice, ali i izbeglice ne žele Makedoniju*. Dostopno prek: <http://www.aimpress.ch/dyn/pubs>/archive/data/199905/90510-003-pubs-sko.htm> (12. september 2011).

Bučar, France. 2006. *Nacionalnost kot dejavnik družbene integracije*. Ljubljana: Slovensko panevropsko gibanje.

Buffon, Milan, Anton Gosar, Safet Nurković in Andre-Louis Sanguin. 2006. *Zahodni Balkan – evropski izziv ob desetletnici Daytonskega mirovnega sporazuma*. Koper: Založba Annales.

Deutsche Welle. 2009. *Organiziran kriminal v Srbiji*. Dostop na <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,4151894,00.html> (3.november 2011).

Donia, Robert J. 2007. *Nacionalizem in verski ekstremizem v Bosni in Hercegovini ter na Kosovu od leta 1990*. Michigan: IFIMES.

Evropska unija. 2006. *Poročilo o stanju na področju organiziranega in gospodarskega kriminala v JV Evropi, CARPO regionalni projekt*. Strasbourg.

Geršak, Marko. 2002. *Nacionalna varnost Republike Makedonije*, diplomska naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Grizold, Anton. 1999. *Evropska varnost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Grizold, Anton in Bogomil Ferfila 2000. *Varnostne politike velesil*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Grizold, Anton. 2002. Javna predstavitev mnenj v državnem zboru, govor ministra za obrambo. Ljubljana.

---- 2003. *Security and Cooperation in Southeastern Europe*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Grubač, Momčilo. 2009. Organizovani kriminal u Srbiji. V *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 701–709.

Huntington, Samuel P. 1997. *The Clash of Civilization and the Remaking of World Order*. New York: Touchstone.

Izetbegović, Bakir. 2008. Haag vztrajno tke resnico o zločinih v Bosni. *Sobotna priloga Dela*, (27. junij).

Jane's Sentinel. 2010. *Country Assessment, Regional Overview*. Dostopno prek: <http://www4.janes.com/subscribe> (27. junij 2010).

Jović, Vladimir. 2005. *Psihoanalitički osvrt na pitanja kompenzacije prisilno mobilisanih izbeglica*. Dostop prek <http://www.ian.org.rs/publikacije/erdut/knjiga/07%20psihoanaliticki%20osvrt.pdf> (12. september 2011).

Kam bodo šli deportiranci. 1999. *Delo*, 82.

Kazakov, Andrej. 1999. *Poremečeni osnovni tokovi života*. Dostopno prek: <http://www.vreme.com/arhiva.html/vb13/18.html> (22. september 2011).

Klepčec, Vesna. 2002. *Vzpon Miloševića na oblast*, diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kovačič, Marko. 2005. *Sociološka razsežnost razpada Jugoslavije*. Ljubljana: Baza Svarog.

Kovačič, Tanja. 2004. *Pojmovanje Balkana s perspektive zahoda*, diplomska naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kranjc, Maja. 1991. *Slovenci in nacionalizem*, magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kučan, Milan. 2008. *Perspektive sodelovanja JV Evrope*, 1. regionalna konferenca menedžerjev JV Evrope. Portorož. Dostop na <http://www.zdruzenje-manager.si/storage/3206/Kucan.Regionalna.doc> (4. avgust 2011).

Ljubičić, Milka. 1996. *Izbeglice*. Dostopno prek: <http://www.nin.co.rs/arhiva/2377/2377b.html> (12. oktober 2011).

MacKenzie, Lewis. 1993. *Peacekeeper, The Road to Sarajevo*. Vancouver, Toronto: Douglas&McIntyre.

Marič, Dragan. 2007. *Organizirane kriminalitete na Kosovem*, seminarska naloga. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.

Nato. 2010. *Slovenija in Nato*. Dostopno prek <http://nato.gov.si/slo/slovenija-nato/ogrozanje-varnosti/vojne> (6. maj 2010).

Od izbruha vojne do Dayton. 1995. *Delo*, 271.

Perčič, Bernarda V. 2007. *Izvajanje evropske varnostne in obrambne politike na Zahodnem Balkanu*, specialistično delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Prezelj, Iztok. 2001. *Grožnje varnosti, varnostna tveganja in izzivi v sodobni družbi: razreševanje nekaterih terminoloških dilem*. Teorija in praksa jan/feb 2001, letnik 38, stran 127 - 141.

Raziskovalno-razvojni projekt v okviru ciljnega raziskovalnega programa Znanje za varnost in mir 2006–2010.

Resolucija o strategiji nacionalne varnosti Republike Slovenije. 2010. Ljubljana: MORS.

Salecl, Renata. 1993. *Zakaj ubogamo oblast?* Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Selitve narodov. *Mladina*. 1995.

Smith, Dan. 2003. *The Atlas of War and Peace*. London: Earthscan.

Srbska mafija osma najmočnejša na svetu. *Times.si*. Dostopno prek: <http://www.times.si/read/561cfe199b/ffd9d8ec85/index.html> (12. januar 2010).

Steinberg, Nikolaus. 2005. *Makedonija: izbeglice suočene sa deportacijom*. Dostopno prek: <http://iwpr.net/node/21812> (14. september 2011).

Svetanič, Andrej. 2007. *Varnostna politika Republike Hrvaške in Republike Makedonije: primerjalna analiza*, specialistična naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Tatalović, Siniša. 1999. Etnični konflikti in varnost Makedonije. *Teorija in praksa*, 36 (6): 1041–1052.

Tomac, Zdravko. 1999. *Zločin bez kazne*. Zagreb: Matrix Croatia.

UNCHR. 2011. *U BiH će se sigurno vratiti milijun prognanih izbeglica*. Dostopno prek: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/unhcr-u-bih-ce-se-sigurno-vratiti-milijun-prognanih-i-izbjeglih/185521.aspx> (4. december 2011).

Vlada Republike Srbije. 2011. *Činjenice o Srbiji*. Dostopno prek: <http://www.arhiva.srbija.gov.rs/cms/view.php?ig=1020> (12. november 2011).

Vojne v Jugoslaviji. Dostopno prek: maj <http://www.geocities.com/vojne> (3. september 2010).

Vukadinović, Radovan. 2002. *Varnost v Jugovzhodni Evropi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Zavratnik Zimic, Simona. 2000. Koncept družbene izključenosti v analizi marginalnih etničnih skupin. *Teorija in praksa letnik 37,5/2000, str 832 – 848*.

Zigmund, Anže. 2001. *Propaganda v medetničnem konfliktu v Makedoniji*, diplomska naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Zupančič, Jernej. 2005. *Novejše geopolitične spremembe Balkanskega polotoka*. Ljubljana: Geografski obzornik letnik 52.

--- 2007. Nemirni Balkan. *Geografski obzornik*, letnik 54 št 1.